मल्लकालया छुं संस्कृति

- चुन्दा वज्राचार्य

मल्लकालया छुं संस्कृति

चुन्दा वज्राचार्य

पिकाकः—

काशीनाथ तमोट

निमित्त : नेपालभाषा अध्ययन व अनुसन्धान केन्द्र

मल्लकालया छुं संस्कृति

पिकाक:	काशीनाथ तमोट निमित्त:- ने.भा. अध्ययन व अनुसन्धान केन्द्र
तिथि:	ने. सं. ११०५ कछलागा:
संस्करण:	न्हापां, द्व:छिगू
थ्याकक अधिकार:	स्वमियाके
सफूया मू:	न्यातकाजक, (५।–)
थाकुथि:	कंकेश्वरी प्रिन्टिङ्ग प्रेस यें ।

मल्लकालया छुं संस्कृति – चुन्दा वज्राचार्य – ने. भा. अ. अ. के.

देछा !

जिम्ह अबुजु वेदानन्द वज्राचार्य व
मां ज्वालादेवी वज्राचार्यया
पालिकास
थ्व जिगु ब:चाधंगु सफू देछाना !

— चवमि

छ्घः लः

प्वंके हिं थन छ्गः छ्गः घः
आम्खोराया छ्फुति छ्फुति लः

—बुद्ध सायमि
("प्याय्चाःगु वाग्मती")

खः थन छ्गः घः प्वंके हःगु दु, मय्जु चुन्दा वज्राचार्य नेपाल–अध्ययन याइपिनि प्याय्चाः लंकेगु कुतःकथं ।

मल्लकालया नेपाल संस्कृति छ्गू थज्याःगु तःपुखू खः, गुकी नेपालया गोपाल महिषपाल, किरात, लिच्छविकालया सभ्यताया खुसि न्ह्यानावयाः जायाच्वंगु दु अले थ्व पुखुलि वा वयाः नेपाल (नेवाल) संस्कृति गुयाः न्ह्यानावयाच्वंगु दु । व तःपुखुलि थकाःगु छ्घः लः थ्व "मल्लकालया छु संस्कृति" खः, थुकि छु भचासां ब्वमिपिनि प्याय्चाः लंकीगु विश्वास यायेफु । मल्लकालीन सभ्यताया अनेक मिखां अनेक खँ लुइके फु, थन सांस्कृतिक– ऐतिहासिक पक्षया छु खँ लुइकुगु दु । थुकि मालं–लुइकेया लुखा भचासां चायेकीगु व, थुकिया दसु न्ह्यों मालेयःपिं भाजु–मय्जुपिन्त न्ह्यचज्याकेत हःपाः बीयें नं च्वं । थज्याःगु ग्यसुग्यंगु सफू न्हापांगु ल्याखय् पिकाये खनाः व नं थ्व केन्द्रया दुजःपाखें हे व ज्या जूगुलि नं लय्ताय् बह जू ।

सुभाय् !

काशीनाथ तमोट

ने. सं. ११०५ कछलागा ७ नेपालभाषा अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र

सफुतिइ दुनेया ज्वलंत

न्हचखँ

इतिहास अध्ययन यायेत छिक इतिहासकार भाजुपिसं देशया काल बिभाजन यानातइ। अयेतुं नेपालया इतिहासकारपिसं नेपालया इतिहास अध्ययन यायेत नेपालया काल विभाजन यानात:गु दु। नेपाल सम्बत शुरू जुइन्हय:या ईयात प्राचीनकाल धका: निर्धारण यानात:गु दु। नेपाल सम्बत शुरूनिसें ८८८ तक्कयात मध्यकाल धका: काल निर्धारण यानात:गु दु। उकी मध्यय् नेपाल सम्बत १ निसें नेपाल सम्बत ३२१ तक्कयात 'अन्धकार युग' धका: धायेगु चलन दु। विशेष याना: थ्व युगय् इतिहास अध्ययन यायेगु सामग्री अपाय्च्व: उपलब्ध मजुया: ख:। ने. सं. ३२१ निसें नेपालय् अरि मल्ल जुजु जुल। थुबलय्निसें पृथ्वीनारायण शाहं नेपा:गा त्याका मका:तल्ले थन मल्ल जुजुपिसं हे राज्य यानाच्वंगुलिं थ्व मध्ययुगयात मल्लकाल धका: नं धयात:गु दु। मध्यकालयात नं नेपा:गालय् मल्ल जुजुपिनि राज्य कुचामद:तल्लेयात पूर्व मध्यकाल अथवा न्हयच्व:गु मल्लकाल धका: धयात:गु दु। थ्व ने. सं. १ वा ३२१ निसें ६०२ तक्क ख:। थुबलय्तक्क यक्ष मल्लं नेपा:गालय् राज्य यानाच्वन। यक्ष मल्लया लिपा ने. सं. ६०२ सालय् नेपा:गा:या छगू राज्यया थासय् कुचादला: स्वप व येँय् निगू राज्य जुल। थुबलय्निसे नेपा:गा:या येँया जयप्रकाशया राज्य पृथ्वीनारायण शाहं ने. सं. ८८८ यँद्या:बलय् त्याकाकाल। थुबलय्तक्कया ईयात उत्तर मध्यकाल वा लिच्व:गु मल्लकाल धका: काल विभाजन यानातल।

थन न्ह्यब्वयागु मल्लकालया छुं संस्कृति ने. सं. ६०२ निसें ८८८ अर्थात लिच्छवःगु मल्लकालया संस्कृतियात अध्ययन याना: न्ह्यब्वयागु खः । लिच्छवःगु मल्लकालया संस्कृति अध्ययन यायेगु सामग्री मध्यय् तःधंगु बल्लाःगु गुहालि धलःपौया अध्ययन खः । धलःपौया परम्परा न्ह्याःगु हे विशेष याना मल्ल जुजुपिनि संस्कृति लिपाच्वंक न्ह्याना वनेमा धयागु धारणाय् खः । उकिं थुकी मल्ल जुजुपिनि बुसांनिसें मृत्यु संस्कारयतक्क यायेमाःगु संस्कारया पूजा, रीतिथिति आदियात माःमाःगु सामग्री नसात्वँसा, तिसावसः, थलबलः, धनसम्पत्ती आदिया पूर्ण विवरणयात उल्लेख यानातःगु खः । बुसांनिसेंया मृत्यु संस्कारतक्क ब्यवहार, चालचलन, रीतिथिति आदि संस्कृति दुने लाः । उकिं थ्व मल्लकालया छुं संस्कृति च्वयेत गुहालिकथं धरःपौयात कयागु दु । अभिलेखालयस यक्व धलःपौ वहीया रूपय् लानाच्वंगु दु । उकिइमध्यय् 'धरःपौ' धकाः नामाकरण जुयाच्वंगु धलःपौ संस्कृति अध्ययन यायेत तच्वतं महत्वपूर्णगु जूगुलिं उगु धरःपौयात महत्व बियाः अध्ययन यानागु खः । थ्व धरःपौया महत्व व आपालं दुगुलिं धलःया आकार बियाः सम्पादन व उकिया भाषिक विशेषतायात कयाः जिगु एम० ए० नेपालभाषायात च्यागूगु पत्र शोधपत्रया रूपय् च्वया । थुकिया तःधंगु महत्व दुगु कारणं नेपाल तथा एशियाली अनुसन्धान केन्द्रं सञ्चालित याःगु बृहत राष्ट्रिय इतिहास निर्माण योजना अन्तरगतय् २०४०।४१ आर्थिक वर्षय् सिधयेकेगुकथंया देवनागरिं धलःया आकारकथं सम्पादन, फोटोकपी, नेपालीभाषां अनुवाद व भूमिका च्वयेगुकथं जितः छगू "मल्लकालीन ऐतिहासिक सामग्री : धरःपौ" या योजना सम्पन्न यायेगु शुभअवसर प्राप्त जुल । गुगु योजना केन्द्रं बिउगु इलय् (२०४१ आषाढं) हे सिधयेकाः केन्द्रय् प्रस्तुत यानाबियागु दु । थन न्ह्यथनागु अध्ययन पत्र व योजनाया ज्याये नयनेमछिगु तर मल्ल जुजुपिनि संस्कृति दुगु प्रकाशित योग्यगु खँया विशेष परिचय खः । अध्ययन यानाच्वनेबलय् जक उगु विषय-

वस्तूया ज्ञान दयाच्वनिगु व अध्ययन याये मास्तिवइगु इच्छा दइगु स्वभाविक ख: । उगु स्वाभाविकताया प्रतिफल— न्ह्यथनागु सफू ख: ।

मल्लकालया संस्कृतिइ धल:पौया विशेषता छु दु धयागु खँय् ल. नं. २२५५ चौंथोया धल:पौया विशेषता कया: न्ह्यब्वया बियागु दु । इतिहास च्वयेत तिथिमितिया त:धंगु आवश्यकता दु । गुलि मिलय् जूगु तिथिमिति जुइ उलि इतिहास सत्यगु जुइ । उकिं धलख्य् गुकथं मिति च्वयातइ धयागु क्यनेत उगु हे धल:पतीच्वंगु मिति न्ह्यब्वयागु दु । धायेत ला मल्ल संस्कृति नेवा संस्कृति धाइ तर मल्लयुगय् यानाव:गु फुक्कं संस्कृति हनाच्वनागु दुला ? धयागु न्ह्यसलय् फलप्राशनया लिस:, गुगु संस्कार नेवा: समाजय् दया: नं मदुथें नां समेत लोप जुयाच्वंगु खनेदु । उकियात प्रकाशयोग्य तायेका: फलप्राशन नं न्ह्यब्वयागु दु । नेवा: समाजय् ग्रहणया महिमा त:धं, थुगु इलय् दानधर्म याये भि धयागु धारणा 'गंकि' फ्वंव:पिन्त जाकि, लँ, धिबा दान बियावयांतु च्वनातिनि थ्व परम्परा मल्लकालंनिसें दुगु ख: । उकिं हे मल्ल जुजुपिसं थुबलय् दानधर्मया नापनापं दीक्षा न्यना: दीक्षा बिउम्ह गुरू पुरोहितयात दान यायेगु यानाच्वन । मल्ल जुजुपिं संस्कृति सम्पन्नपिं, दानीपिं व धर्मात्मापिं ख: । थथे धायेकेत थुमित सीमित आयनं पर्याप्त मजू उकिं उगु इलय् थौंकन्हय्या अर्थ संकलन यायेगु स्वया: पा:गु छगू साधन नालात:गु दु व ख: अस्थायी कर । गुगु कर मल्ल जुजुपिनि दरबारय् अपरकत जुइगु ज्या तालय् हनेत उथेयाइगु ख: । संस्कृतिया थीथी पद्धति मध्यय् इलय्ब्यलय् थीथी नसात्वँसाया थीथी परिकार दय्का: नयेगु चलनं याना: उबलय्निसें थौंतक्क नं नेवा:तय्गु नसात्वँसा मेमेपिनिगु न्ह्य:ने प्रख्यात जुयाच्वनेफत । नसा हे नं मल्ल जुजुपिसं कलात्मक धंगकथं हंक ब्यवहारय् छ्यला: नयेत्वने स: ।

थ्व जिगु न्हापांगु मस:मस: यायागु तायतिति ख: । मस:मस:

यानागुली सःसिउपिसं स्वयेबलय् आपालं द्वंगु व कच्चा खनेफु । गथे खन अथे सुचं बियेत ब्वमिपिन्त इनाप दु । अन्तय् प्रकाशन यायेत नेपालभाषा अनुसन्धान व अध्ययन केन्द्रपाखें गुहालि यानादीम्ह गुरू काशीनाथ तमोटजुयात आभारी प्रकट याये नापं उगु हे ज्याये गुहालि यानाबिउम्ह किजा भाजु अष्टमुनि वज्राचार्यया गुण लुमंके बहः जू ।

शुभाय् !

—चुन्दा वज्राचार्य

जितामित्र मल्लया पालय्‌या छगू धलःपौया विशेषता

न्ह्यखँ :—

उत्तर मध्यकालया थीथी विषयया अध्ययन यायेगु सामग्रीत मध्यय् ताडपत्र, अभिलेख, सिजःपौ, थ्यासफू, हस्तलिखित ग्रन्थया नापनापं छगू ल्वःमंके मज्यूगु सामग्री खः 'धलःपौ'। धलःपौ च्वयेगु परम्परा विशेष यानाः नेपाः गाःया साँस्कृतिक परम्परा लिपाथ्यंक त्वःमदयेक न्ह्याना वनेमा धयागु धारणा कयाः यानातःगु खः। उकिं थुकिइ मल्ल जुजुपिनि दरबारय् दुने जुइगु धर्म—कर्म निसें कयाः फलप्राशन, अन्नप्राशन, चूडाकर्म, व्रतवन्ध, विवाह, दिक्षा, मृत्यु आदि संस्कार यायेत माःमाःगु चिकिचिकिधंगुनिसें ततःधंगु सामग्री ताःलाकेत ज्या याये न्ह्यः च्वयेगु यानातःगु खः। अथेतुं मल्ल जुजुपिनि छुं धार्मिक कार्यकथं फलेचा, देगः, छें, तुं आदि दयेकेमाल धाःसां न्हापां हे उकियात मामाःगु सामग्रीया ल्याःचाःया धलः बियेगु चलन दु। गनं द्यःयाथाय् पूजा यायेमाल धाःसा पूजायात माःमाःगु हलंज्वलं धलःकथं न्ह्यब्वयेगु चलन दु। थज्याःगु थीथी ज्याया विस्तृत विवरणया धलः बियातःगु धलःपौया ग्रन्थ छगू 'नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालय् दुने लगत नम्बर २२५५ चौथो'य् दु। थ्वहे सफूया विशेषता बारे थन खँ न्ह्यथने त्यना।

धलःपती सफूया नां, च्वमिया नां छुं उल्लेख यानातःगु मदुगु, नेपाल लिपि स्वम्ह ब्यक्तिया हस्तलिपिं च्वयातःगु १८९ पौ दुगु खः । थुकिइ ने. सं. ७२४ निसें ने. सं. ८१९ तक्कया तिथिमिति दुगु धलःपौ संकलन यानातःगु ख्वपया विशेष याना जितामित्र मल्लया राज्यकालया आपाः तिथिमिति दुगु खः । जितामित्र मल्लया राज्यकाल ने. सं. ७९४ पौषंनिसें ८१६ फागुनतक्क जूसा मृत्यु थः काय् भूपतीन्द्र मल्लयात राज्य बिइधुंकाः ने. सं. ८२९ मार्गय् जूगु खः । अर्थात जितामित्र मल्लया मृत्यु भूपतीन्द्र मल्लया राज्यकालय् तिनि जूगु खः । थ्व सफुती जितामित्र मल्लया जीवनकाल स्वयां न्हापायागु तिथिमितियागु छगूजक दु । मेगु फुक्क वयागु जीवनकालयागु जूगुलि थ्व सफू जितामित्र मल्लया पालय्यागु खः ।

थुकी संस्कार सम्बन्धी, निर्माण वा प्रतिस्थापन, थीथी द्यः-पिन्त थीथी पूजा, शान्ति स्वस्तिक, आर्थिक सहयोग आदिया नँसा त्वँसा, तिसावसःलिसें कच्चापदार्थ, ज्या याइपिं ज्यामि, भाजु, भारदार, पूजा सामग्री आदि थीथी बिषयया धलः दुथ्यानाच्वंगु दु । थ्व विशेष यानाः दरबारपाखें जुइगु ज्याया वा जुजुपाखें याःगु ज्याया धलः खः ।

छुं छगू ज्यायात माःगु हलंज्वलं छसीकथं बिइगु 'धलः' खँग्वः नेपालभाषाय् अरबी भाषाया 'दर्त' पाखें 'धरत' जुयाः दुहांवःगु खः । उकिं थ्व 'धलः' खँग्वः नेपालभाषाया थःगु हे खँग्वः मखु । उत्तर मल्ल-कालय् नेपाःया सम्बन्ध भारतनाप दुगु जूगुलिं भारतय् शासन याना-च्वंपिं मुसलमानी भाषाया प्रभाव लाइगु स्वाभाविक खः । अथेतुं थ्व खँग्वः नं उकिया प्रतिफल खः । थ्व कालय् 'धलः'यात धरोट, धलोत, धरत, धलत धकाः छ्यलातःगु आपालं सामग्री खनेदु । अरबी भाषां नेपालभाषाय् दुहाँ वःबलय् 'धरत' जुयावल । अनं 'अ' कारया 'ओ' कार जुयाः 'धरोत' जुल । छाय् धाःसा 'अ' कारया 'ओ' बाँलाक

हे जू । उगु इलय् 'र' व 'ल' या छुं फरक मदु । उकिं 'धरोट'या थासय् 'धलोत' नं जुइफु । 'धरत' या थासय् 'धलत' नं जुइफु । लिपा 'त' तनाः 'धलः' जुल ।

विशेषता

१. जितामित्र मल्लया मृत्यु :–

जितामित्र मल्लया मृत्युबारे इतिहासकारपिनि बिवाद दु । छगू पुचःया इतिहासकारपिसं जितामित्रया मृत्यु धुंकाःतिनि भूपतीन्द्र मल्ल ख्वपया जुजु जुल धाइपिं जूसा छगू पुचः इतिहासकारपिसं जितामित्र मल्लं थः मृत्यु न्ह्यःहे थः काय्यात राज्य बियाः धार्मिक व साहित्यिक ज्याये लगयेजुल धाइपिं दु । प्रख्यातम्ह इतिहासकार भाजु डिल्लीरमण रेग्मीज्यूं थःगु 'मिडिबल नेपाल' सफुती 'Jitamitra malla died on Bhadre vadi 11 of 816' 'जितामित्र मल्लया मृत्यु भाद्र वदि ११, ८१६' कुन्हु जुल । [रेग्मीः १९६६ : २३२] धकाः च्वयातःसा सूर्यविक्रम ज्ञवालीजुया 'नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीम इतिहास' य्–

'जितामित्र मल्लको मृत्यु ने. सं. ८१६ वा त्यसका केही अघि भएको अनुमान हुन्छ, किनभने सोही सम्बतको यिनका छोरा भूपतीन्द्र मल्लको मोहर प्राप्त छ ।' [ज्ञवाली वि. सं. २०१९ पृ. १०८]

भूपतीन्द्र मल्लया धिबा खनेदयेसाथं मृत्यु जुल धकाः धायेगु यानातःगु पाय्छि मजू । छाय् धाःसा जुजु थः दयेक दयेकं थः काय्पिन्त राज्य लःल्हायेगु यानातःगु ख्वपया जितामित्र मल्ल छम्ह जक मखु यलया जुजुपिं सिद्धिनरसिंह व श्रीनिवास मल्लं नं थःपिं जीवित जुया च्वंकच्वंकं थः काय्पिन्त राज्य लःल्हाना बिउगु खः*1* ।

---

1 धनवज्र वज्राचार्य– "योगनरेन्द्र मल्लको राज्याभिषेक" पूर्णिमा– अंक ९ ।

जितामित्र मल्ल ने. सं. ८१९ तक्क जीवित तिनि धयागु खँ थ्व धलःपौनं सी दु।

"ने. सं. ८१९ ज्येष्ठ वदि १० श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल देवनं थमसिद्धा होम याङाया......"

भीमनिधि तिवारीजुया धारणाकथं जितामित्र मल्लया मृत्यु ने. सं. ८२९ सं तिनि जूगु खः ।2 (तिवारी २०२८ : प्रस्तावना ख) अनं लिपा धार्मिक ज्या व साहित्यय् लगय्जुल धयागु धारणायात थ्व धलःपति नं गुहालि बिउ। जितामित्र मल्लं ने. सं. ८१६ सालं थःगु राज्य थः काय् भूपतीन्द्र मल्लयात लःल्हायेगु यलया जुजुपिनिगु प्रभावं खः ।

२. जितामित्र मल्लया तःधिकःम्ह काय् :-

राजगद्दिइ च्वनेगु परम्पराय् जुजु मृत्युजुल वा गद्दि त्वःतलधाःसा व जुजुया तःधिकःम्ह काय् गद्दिइ च्वनाः जुजु जुइगु यानातःगु खः गुगु न्हापांनिसें आःतक नं कायम जुयांतु च्वंगु दु। उकिं ख्वपय् नं जितामित्र लिपा जुजु भूपतीन्द्र मल्ल जुल । भूपतीन्द्र मल्लया जन्म ने. सं. ७९५ कार्तिक शुक्ल षष्ठी खः । 3 [पूर्णिमा ३:४२४] तर धलःपती उल्लेख जुयाच्वंकथं भूपतीन्द्र मल्ल जितामित्र मल्लया तःधिकःम्ह काय् मखु। छाय् धाःसा "श्री श्री जय जितामित्र मल्ल जुजुया थाकुरजुया फलप्रासनया सम्बत ७९४ पौषशुदि ५ थ्व कुन्हु याना" धकाः च्वयातःगु दु । भूपतीन्द्र मल्लया जन्म न्हयःहे नं जितामित्र मल्लया काय्यात फलप्राशन याकेधुंकूगु सी दु । अथेंतु भूपतीन्द्र मल्लया जन्म न्ह्यः "श्री श्री जय जितामित्र मल्लया

---

2 भीमनिधि तिवारी 'महाराजा भूपतीन्द्र' पूर्णांकी नाटक प्रस्तावना खः।

3 शंकरमान राजवंशी, ऐतिहासिक कुण्डली प्र.-

थाकुरजुया जरको याङा धरत.....।। थाय सिधरवास याङा ।। दिन सम्बत ७९५ वैशाख शुक्ल अक्षेतितीया कुन्हु याङा दिन" धका: जितामित्र मल्लया काय्यात जंकु (अन्नप्राशन) यानात:गु खनेदु । भूपतीन्द्र मल्ल थ्या:म्ह कला:यापाखें याम्ह त:धिक:म्ह काय् जंक ख: ।. वा भूपतीन्द्र मल्लया जन्म न्हय: च्वय् न्हयथनागु फलप्राशन व अन्नप्राशन याकुम्ह जितामित्र मल्लया राजकुमारया मृत्यु जुल वा व मंथ्या:म्ह काय् ख: । यदि मथ्या:म्ह काय् जूसा दरबारय् दुने थ्या: मथ्या:या भेदभाव खालि जुजुया उत्तराधिकारय् जंक ख: । मेगुलिइ मदु। अर्थेतु सम्बोधनकथं छ्यलिगु 'थाकुर' खँग्व: राजकुमारपिन्त छ्यलेगु यानात:गु ख: । थ्वहे थाकुर खँग्व: भूपतीन्द्र मल्लयात नं छ्यलात:गु खनेदु । अर्थेतुं च्वय् न्हयथनाम्ह राजकुमारयात नं छ्यलात:गु दु। उकिं भूपतीन्द्र मल्ल जितामित्र मल्लया त:धिक:म्ह काय् मखु । त: धक:म्ह काय् आ:तक लुयाव:गु सामग्रीकथं ने. सं. ७९४ पौष शुदि ५ कुन्हु फलप्राशन याकूम्ह थाकुरजु ख: ।

३. तिथिमितिया आधिक्य :–

छगू हे धल:पौया सफुती सच्छिमयाक तिथिमितिया उल्लेख यानात:गु सफू लुइगु इतिहासकारपिनि लागिं त:धंगु ख: । थ्व सफुती १०७ गू तिथिमिति खालि च्वपया नं विशेष याना: जितामित्र मल्लया पालय्या जंक ख: । गुकिं याना: जितामित्र मल्ल, उग्र मल्ल (मिरिम्ह जुजु), भूपतीन्द्र मल्ल, वद्मावती थकुनी, नन्दिनी थकुनी आदि ब्यक्तिपिनिगु जीवनी च्वयेत त:धंगु गुहालि जुइगुया नापनापं छु छु तिथिमितिइ छु छु जुल धयागु खँ नं स्पष्ट विवरण बियात:गु दु । गथे कि नन्दिनी थकुनीया बिवाह ने. सं. ७९४ सदाशिवया चुकय् जुल अर्थेतुं भूपतीन्द्र मल्लया ने. सं. ८०४ बलय् चूडाकर्म जूसा ने. सं. ८०६ बलय् ब्रतवन्ध, ८०८ बलय् बिवाह व दीक्षा बिउगु धका: वर्ष दिन समेत निर्धारण जूगु उल्लेख जुयाच्वंगु खनेदु ।

४. मल्लकालीन संस्कार :–

जन्म जुसांनिसें मृत्युतक सामाजिक परम्पराय् धार्मिक ज्याकथं मनूयात शुद्ध याइगु संस्कार खः। हिन्दू समाजय् १६ संस्कार धायेगु चलन दु। मल्ल जुजुपिनिनं १६ गू संस्कार यायेगु चलन दु। उकिइ मध्यय् खनेदुगु संस्कार थथे खः–

४. क) जन्म–उत्सव :– जन्म जुयाः निदँ दसांनिसें (स्वदं यायेगु अपाय्च्वः चलन मदु। दँय्दसं जन्म-उत्सव मानयेयायेगु चलन दु। जन्म-उत्सव हनेगुलिइ धलःपती निम्ह व्यक्तिया मानयेयाःगु खनेदु। माघ शुदि ७ व मार्ग वदि नवमी खः। उकिइमध्यय् माघ शुदि सप्तमीया जन्म–उत्सव सुयागु खः व सी मदुनी। मार्ग वदि नवमी-बलय्या उत्सव जितामित्र मल्लया जन्म-उत्सव खः।[1]

"ने. सं. ८०५ माघ शुदि सप्तमी शनिश्वरवार जन्मदिनया भोज"

"श्री गणशाय नमः। सं ८०५ मार्गशिर वदि ६ शनि......"

"ने. सं. ८०६ मार्गशिर वदि ६ जन्मदिनया आदित्य वीहि"

ने. सं. ८०७ मार्गशिर वदि ६ सोमवार श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल जुजुनं गोशत दान याताया होम जोलन......"

थुकथं जितामित्र मल्लया ने. सं. ८०५, ८०६ व ८०७ बलय् जन्म–उत्सव याःगुया विवरण थुकिइ दु। ने. सं. ८०५ या जन्म–उत्सव मानय् याःबलय् नव ग्रह- दान यायेगुलिइ स्वतोला स्वतोलाया नवग्रहया प्रतिमा दयेकाः दान याःगु खनेदुसा ने. सं. ८०७ बलय् मानय् याःबलय् १०० म्ह सा दान याःगु खनेदु।

अथेतु भक्तपुर राजदरबारया तलेजु चुकया लुखाय् लुँ सिया-

---

1 जितामित्र मल्लया जन्म कुण्डली लुयामवःगुलि वयागु जन्म थुलि हे मितिइ धकाः धाये मफुनि।

त:गु तोरण ने. सं. ८०५ मार्गशिर कृष्ण नवमी कुन्हु छा:गुया तोरण दयेकेगु वर्णन नं थ्वहे धल:पतिइ लानाच्वंगु दु।

"नेपाल सम्बत ८०५ ॥ शक १६०६ विक्रम १७४१ कलि ४७८५ मार्ग्गशिर कृष्ण नवम्यां, चित्रानक्षत्रे सुकर्म्म योगे यथाकरण-मुहूर्त्ते शनैश्चरवासरे धनुराशि गते सवितरि कन्याराशिगते चन्दमासि थ्व कुन्हु दुता जुरो ॥" (अभिलेख संग्रह ७ : २८)

"सम्बत ८०५ ज्येष्ठ शुदि तोरण आरम्भ दिन सिजल दुकाया दिन" धका: सिज: दुका:गुया विवरण खनेदु। जितामित्र मल्लया स्वक्वलं जन्म–उत्सव भव्यकथं मानयेया:गु खनेदु।

४. ख) **फलप्राशन:–** फलप्राशन व अन्नप्राशन थीथी संस्कार ख: धका: थ्व सफुतिं स्पष्ट यानाच्वंगु दु। फलप्राशनबलय् मत पूजा, कलश पूजा व प्यमना जाकिया जा थुया: जा पूजा याना: ८४ ता फलफूल तया: याकेगु चलन खनेदु। यदि ८४ ता फलफूल प्राप्त याये मफुतसा फक्वजक फलफूल तया: ८४ ता भा:पेगु चलन दु।

४. ग) **चूडाकर्म:–** मल्ल जुजुपिनि चूडाकर्म व ब्रतबन्ध निगुलिं यायेगु चलन दु। चूडाकर्म ब्रतबन्ध स्वयां न्हापा याइगु संस्कार ख:। गथे कि ने. सं. ८०४ फाल्गुण शुदि ५ आदित्यवार खुन्हु भूपतीन्द्र मल्लया चूडाकर्म या:सा ने. सं. ८०६ माघ महिनाय् ब्रतबन्ध याना-त:गु खनेदु।

"सम्बत ८०४ फाल्गुण शुदि ५ आदित्यवार कुन्हु श्री श्री भूपतीन्द्र मल्ल देवया चूडाकर्मया पिठि पूजा याता वसपे......"

"सम्बत ८०६ माघ वदि ५ श्री २ थाकुलजुया वुदान तथाया धरोट"

चूडाकर्म दुमाजु (दिगुद्यः) याथाय् यंका: याकेगु चलन दु। पूजा याये न्हय: 'इनाय' कायेगु व पूजा सिधल धायेवं 'इनाय' लित

तयेगु नं चलन दु । चूडाकर्म याइबलय् द्यःयात 'सुवस्त्र' व 'फनिनवस्त्र' छायेगु व चूडाकर्म याःम्हसित तिसाःवसः लःह्लायेगु नं चलन दु ।

४. घ) **व्रतबन्ध** :– चूडाकर्म यानाः छु दँ लिपा व्रतबन्ध यायेगु चलन मल्ल जुजुपिनि खः । व्रतबन्धयात 'वुदान' नं धाः । थौं कन्हय् थ्व 'वुदान' यात 'बुदाँ' धाइ । व्रतबन्ध याइबलय् 'इनाय' व 'एलि' पूजा यानाः कायेगु व लिततयेगु नं चलन दु । दुमाजुयाथाय् 'पञ्चोपचार पूजा' व 'दुसर पूजा' यायेगु चलन दु । भूपतीन्द्र मल्लया चूडाकर्म याःबलय् येँपाखें ३५ म्ह बाम्हणत वःगु खनेदु । अथेतुं व्रतवन्ध याःम्हसित विभिन्न व्यक्तितय्सं लं, जनि, बेताली, कापः आदि तयाः बाधां छूगु खनेदु । येँया जुजुपाखें बाधां छूगुलिइ 'देवाङ्ग लं' जरी, बेताली, 'पावरी' जरीया जनि, सल आदि तयाः याःगु दु । बाधां छुयेगु क्रमय् येँया चौतरा, मधेशिया श्री चक्रपाणी पाँडे, संसारचनया नापनापं महारानीपिनि व्यहारिनी ?, नृपेन्द्र मल्लया कलाः व प्रताप मल्लया बिधुवाम्ह कलाःपिसं नं याःगु दु । बाधां छुयेगु स्तर प्रशासनिक पद व स्तरकथं पानाच्वंगु खनेदु । येँया जुजुपाखें छूगु बाधां दकलय् उच्चस्तरकथं जूगु खनेदु । मेमेपिनि उलि खनेमदु ।

४. ङ) **दीक्षा** :– मल्ल जुजुपिनि धार्मिक कर्मकाण्ड मध्यय् राजगुरू वा सःस्यूपिं गुरूपिनिपाखें दीक्षा न्यनेगु चलन दु । धार्मिक क्रियाकाण्ड, दान धर्म यायेगुलिइ विशेष यानाः ग्रहणय् यायेफत धाःसा आपालं पुण्य तायेकिगु खः । उकिइमध्ये नं सूर्य ग्रहणयात आपालं महत्व बियेगु चलन दु । उकि दीक्षा कायेबलय् नं विशेष यानाः सूर्य ग्रहणबलय् कायेगु भिं तायेकू ।

अथेतुं भूपतीन्द्र मल्लं नं ने. स. ८०८ कार्तिक वदि १५ बलय् दीक्षा काःगुया पूर्ण विवरणया नापनापं दीक्षा बिउम्ह गुरूयात बिइगु दान दक्षिणाया नं उल्लेख यानातःगु दु । थुकी सूर्य ग्रहणया

पर्श, ग्रास, मोक्षया तालिका समेत बियातःगु दु ।

४. च) **विवाहः**— मल्ल जुजुपिनिगु विवाह प्रथाय् बाल विवाह, विधुवा विवाह, पुनः विवाह, डोलाजी विवाह पारपाचुकेगु चलन आदि दु । डोलाजी विवाह विशेष यानाः राजकुमारी बियाछ्वये मास्ति मवल धाःसा जिवाभाजु मालाः विवाह यानाबियेगु चलन दु । (वज्राचार्यः २०३२ : १०८) मल्ल जुजुपिनि विवाह विशेष यानाः १२ वा १३ दँ दाकि यानाबीगु चलन दु। थुकथं हे भूपतीन्द्र मल्लया विवाह नं ने. सं. ८०८ कार्तिकबलय् यानातःगु खनेदु ।

> "ने. सं. ८०८ कार्तिक वदि ४ आदित्यबार, विवाहया इनाय् छोया धरोत ।। थ्व कुन्हु"

विवाहया तयारी ने. सं. ८०७ आषाढंनिसें जूसां भाद्र महिनाय् भव्य तयारी जूगु खनेदु ।

"सम्बत ८०७ जेष्ठ आषाढ वदि १० श्री थाकुलजुस एहेयाता मारे छुङा दिन" धकाः मरि छूगुया विवरण दुसा भाद्र महिनाय् थाय् थासय् 'सेवाकु' यात पौ छ्वयेगु, पौ अनुसार 'सेवाकु' थ्यंकेहःगुया नापनापं भूपतीन्द्र मल्लया विवाहयात वसः, तिसा, नसा, पाहाँ आदि विवरण थ्व सफुती दुथ्यानाच्वंगु दु । अर्थेतु पूजा सामग्रीया धलः नं थुकिइ दु ।

> "सं ८०७ भाद्र वदि व श्री २ भूपतीन्द्र मल्ल थाकुलजुस एहेयाता हाङा मोहं ३९ यज्ञस चित्तायाक बिया ।।"

विवाहया भ्वय् नकेत बिभिन्न व्यक्तितय्‌त थीथी ज्याया अभिभारा बिइकथं अधिकारीत गठन यानातःगु दु । गथे कि "ति भादिल" (ति भरिं), बजि भादिल (बजि भरिं), धरी भादिल (धौ भरिं), वसुजात भादिल (बसुजा भरिं), साखर भादिल (साखः भरिं) आदि ।

विवाहया भ्वय् नकेत भ्वय्‌यात मामाःगु तुफि, सलि लप्ते,

पिचानिसें ला, बजि, मसला आदि दुगु 'सेवाकु' कायेत थाय्थासय् पौ च्वयेगु चलन दु। गथे कि–

"शुभ विचाल।। श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लदेवसन मेलुयाके खं थ्वते श्री थाकुलजुस ऐह्नयाता सेवाकु सम्बत ८०७ भाद्र शुदि १३ थेनके माल" धकाः मेलुया नामय् दरबारपाखें पौ च्वया छ्वःगुलि 'सेवा कु' अनं छ्वयाह्ःगु 'सेवा कु' प्राप्त जूगुया विवरण थथे दु–

"ने. सं. ८०७ भाद्र वदि १ श्री २ थाकुलजुस एहेयाता यया सेवा कु काया..."

थुकी मेगु राजकुमारी नन्दिनीया विवाहया विवरण नं दु। गुम्ह्म्या विवाहया थाय् सदाशिव मल्लया चुकय् याःगु खः।

"श्री श्री नन्दिनी थाकुनिया एहे याङाया जोलन मार दयका।। एहे याङा थाय सदाशिव मल्लजुया चुकस याङा......"

राजकुमारीया विवाहबलय् "भमल जात्रा" धकाः भम्चा ब्वयाः ग्वाः ग्वय् बियेगु चलन दु। कन्यादान याइबलय् सिन्दुर तयेकिइ-बलय् ह्याउँगु कापः तयेगु चलन दु तर राणासाहेबज्यूतय् बिवाह यानाः सिन्दुर तयेकिइबलय् तुयुगु कापः तयेगु चलन दु। [साहेबज्यू चौतरीहरूको विवाह ६ नं ४३६/२२] थुबलय् क्वसः नं बियेगु चलन दु।

विवाहया भ्वय् थःगु राज्य दुनेच्वंपिं त्वाःत्वाःया बिभिन्न जातीया नापनापं मेगु राज्यया जुजु भाईभारदारया नापनापं जनता जनारदनत नं सःतेगु चलन दु।

राजदरबारय् जुइगु भ्वय्या निमन्त्रणा बिइबलय् राजखलः मथ्याः राजखलः भाईभारदार, त्वाःनायः जुजु आदिपिन्त ग्वय् बियेगु चलन दु।

५. जातजाती :–

समाजय् ज्याकथं जातीय व्यवस्था यानातःगु दु । थ्वहे जात जाती लिपा वनाः उच्च, निम्न जातीय वर्गय् बिभाजन जुल । थुकी निम्नवर्गया जात जातिइ कामि, सार्कि, दमाईनिसें पुरोहितवर्गया ब्राम्हणतक नं खनेदु । छगूहे जातिया थीथी उपजाति नं खनेदु गथेकि बौद्धमार्गी नेवाःतय् तम्बः, कंसाकार, लीकःमि, मरिकःमि, सिँकःमि व ल्वहँकःमि थुमिगु जातिय ज्याकथं यानाच्वंगु क्रमश सिजः, कँय्, ली, मरि, सिँ व ल्वहँतय् खः । अथेतुं हिन्दूमार्गय् पुरोहित जातिइ खनेदुगु उपजाति दुईं, ब्राम्हण, भट्ट, उभा, खसब्राम्हण, उपाध्याय, अधिकारी, खनाल, कुमायी, बेहावल ब्राम्हण, आचार्य, खत्री आदि खः ।

दुईं व कुमायी ब्राम्हण नेपाः गालय् श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह नापनापंजक वःगु धयागु इतिहासकारपिनि धापू खः । थुकी खनेदुगुलि नेपाः गालय् थुमि बसोबास यानाच्वंगु स्पष्ट खनेदु । कुमायी ब्राम्हण थुकी खनेदु पश्चिमं पूर्वपाखे बसाईं–सराई [वज्राचार्य २०३२ : १७] यानावंपि खस–मगर उपत्यकाया थःगु राज्यदुने च्वनाच्वंपिंके 'सेवा कु' कायेगु यानातःगु धलःपतिइ खनेदुगु खः । थुबलय् पश्चिमं वयाः उपत्यकाय् खनेदत जुइ । अनं नं बसाईं सराईं यायां पूर्व वन जुइ, अनं उपत्यकाय् खनेमन्त जुइ, लिपा वयाः पृथ्वीनारायण शाहनाप हानं उपत्यकाय् दुहांवल जुइ वा उपत्यकाय्तुं गुम्हं गुम्हं च्वनाछ्वत जुइ । थ्व वाहेक लवत, राजा, कस्त, मोचि, पहिल, साज आदि नं जाती खनेदु ।

६. तिसा, वसः व नसा :–

मल्लकालया तिसा, वसः व नसायाबारे विशेष अध्ययन यायेगु विषय खनेदु । तिसा तियेगुलिइ बिभिन्न तिसा बिभिन्न थासय् तिइगुया नापनापं छथाय्तुं तियेगु तिसाय् नं क्रमवद्धकथं तियेगु चलन दु । अथेतुं तिसा वसः तियेगुलिइ मिसा–मिजंया थीथीकथं तियेगु व

पुनेगु चलन दु । मिजंतय्सं, मिसातय्सं निगू वर्ग नं तिसा तियेगु याः । तिसां विशेष यानाः छँय्‌नय्, गःपतय्, ह्लाती, तुती खः ।

क) तिसा– छँय्‌नय् तियेगु तिसा– 'लुं केतकि स्वान' 'न्हसकोटयात च्वय्‌क्वय्' 'चापरी तप'

गःपतय् तियेगु तिसा– तो, भिपूमाः, पूमाः, तायो, जन्तर, सिखः, मोतिमाः, रूद्राक्ष, 'दोविन माला' 'गुल्या माला', 'खाङ्मुपुर', 'नाग-पाश', 'तिभाभा'

ह्लाःती तियेगु तिसा– लुँ अंगू, वहः अंगू, चेन अंगू, लुँ प्राण अंगू, धुर्ति अंगू, गुलपान अंगू, हिराथुना अंगू, चुल्या, लुँया बाजु, वहया बाजु आदि ।

तुती न्ह्यायेगु तिसाय्– कल्ली, 'तुतेताल'

ज्वाहारातय्– हिरा, मोति, पद्‌मराग, पुष्पराग, चन्द्रकान्ति, सूर्य्यकान्ति आदि ।

'उपदोहिनि' व 'खुम्हा जोलन' नं तिसा खः तर गन तिइगु खः व सी मदु ।

ख) वसः –वःततय् छँयनय् पुयेगु बेतालिनिसें तुतिइ न्हचायेगु लाकां समेत खनेदु । उकिइ मध्यय् ७ ता रंगया जनि, परिगा, लँनय् थीथी प्रकारया लं खनेदु गथेकि 'कुम्हाःवस्त्र', 'कामुक लं', 'वाकि लं', भिमण्डल लं, 'मुरनङ' वेनिवस्त्र आदि खः । अथेतुं थीथीकथंया कापः नं खनेदु ।

"कोरि, छासा, क्यामरवादि, वाफा, साथन आदि खः ।

क्वथाय् छायेपेगुली – चकति, चल्लाया छचंगू कुशया लासा,

लासा, फांगा, दस्ना, सिलः, सांगा, तन्ना, खाता वालिष्ट, धकिं, इलां नापनापं थीथीया सुकू आदि ।

ग) नसा– मल्ल जुजुपिं तच्वतं खँचुवा खः छगू हे वस्तुया नं थीथी परिकार दयेकाः नयेगु चलन दु । सुख्खा छुचुं मरिनिसें कचरी ऐथ्या, मथ, फिनि, सवै, थीथीकथंया ओ–भुतियां ओ, योमरि, चतांमरि, चपमरि, विभिन्नकथंया लड्डु आदि न्ह्यब्वयातःगु दु । मल्ल जुजुपिनिगु संस्कृतिइ मरिया स्थान तच्वः । विवाहबलय् मिजंया थासं मिसायाथाय् "वाता छोय्" धकाः विभिन्न परिकारया मरि तया-छ्वयेगु चलन दु । अथेतुं विवाहया भ्वजय् छुचुंमरि तयाः नकेगु मरि 'थयेका छ्वयेगु' नं चलन दु ।

भ्वजय् त्वँसांकथं तइगु ह्याउँथ्वँ, कताथ्वँ, अजिथ्वँ, कालथ्वँ, अय्लाः व साधारण थ्वँजक नं खः ।

मल्ल जुजुपिनि मेगु च्वन्हेचाःगु नसा लाया परिकार खः । छम्ह हे जन्तुया ला नं छ्वय्ला, पुकाला, चुंला, लाओ, लापी, हांमोला, हिला, पंला, हाकु छ्वय्ला, तकुला आदिकथं दयेकेगु याःसा छगूहे लाया परिकारयात थीथी जीव-जन्तुयागु दयेकेगु चलन दु । गथेकि पंला (ला मनाः धउ तयाः वालाः दयेकातःगु लाया ज्वलं छगू हे नं म्ये, दुगु, बखुं, हँय् 'करन पंला, गुला पंला, न्याया पंला, ख्येँया पंला धकाः दयेकेगु यानातःगु खनेदु ।

अथेतुं बखुंया लायात हे थीथीकथं दयेकेगु चलन दु । गथेकि– बखुंया ला व धउ तयाः दायेकातःगु ला, बखुंया ला व पालु तयाः छ्यानाः दयेकातःगु ला आदि खः ।

थ्व सफूकथं मल्ल जुजुपिनि पालय् समाजय् पुरोहित ब्राम्हण निसें जुजुपिन्त दबवसितं फाया ला बालाक हे चलय् जू धयागु सीदु । भूपतिन्द्र मल्लया व्रतवन्धबलय् ला इनेगु सिलसिलाय् दुजः, भादिल, सुवाः, ब्राम्हण आदिपिन्त मे, दुगु, फा, हँय् आदिया ला इनाबिउगु

खनेदु। अथेतुं जितामित्र मल्लं यल व छ्वसया ब्राम्हणतय्त भ्वय् नकूगु धलःपती फाया ला नं न्हयथनातःगु दु।

"फल १ फाला, म्हं २ फा, म्हं ८ मेश, म्हं ७ चोलस, म्हं ७ फसि, म्हं ४ दुगु" "फाया से, फाया सो, फाया दाक काले"।

भूपतीन्द्र मल्लया विवाहयात नालां हःगु 'सेवा कु' स 'म्ह व फा' नं दु। अथेतुं मेमेगु थासं छ्वयाहःगु 'सेवा कु'स नं 'फा' छ्वया हःगु दु।

अथेतुं जितामित्र मल्ल व उग्र मल्लया दीक्षा काःवलय् पनौतिं "फाचा म्हं १" व ठिंमि 'फारा फं २" [फाला फं २] तयाः 'सेवा कु' छ्वयाहःगु खनेदु। वहे १३:४:२४ थ्वपिं बाहेक मिडिभल नेपाल तृतीय भाग पौल्याः ७२ य् नं फाया ला न्हयथनातःगु दु। भूपतीन्द्र मल्लया दीक्षायात ठिंमि फा, मे, दुगु तयाः सेवा कु' छ्वयाहःगु खनेदु। अथेतुं दरवारय् दुने जुइगु भ्वय्या अवसरय् विभिन्न थाय्थासं छ्वयाहःगु 'सेवा कु' नं 'फा' तयाः छ्वयाहःगु खनेदु। उकिं मल्लकालय् आः निषेध यानातःगु फाया ला उबलय् उच्च जातियात हे नं बांलाक नसाया रूपय् नयेगु यानातःगु खनेदु।

ला व दुरू त्वाकछ्यानाः नये मज्यू धाइ तर उबलय् चुंला (त्यानातःगु लाः) व दुरू तयाः चुंला दयेकेगु चलन दु। अथेतुं गजब गजबगु घासा ता दयेकेगुली फसि व ख्येँ छ्यानाः कचिगु केरा घ्यलय् भुटय्यानाः चाकु थुनाः दयेकेगु, जनावरया आतापुती (मे वा दुगु) ख्येँ थनाः पुकाः दयेकेगु छगू प्रकारया घासा खः।

७. मनोरञ्जनः–

उत्तर मल्लकालय् मनोरञ्जनया साधन विशेष यानाः नाच गान खः। दरवारय् दुने चर्चिन्त प्याखं क्यनेगु लागि दरवारय् दुने हे नासः चुकया व्यवस्था यानातःगु दु। अथेतुं राज्यय् जनता

जनारदनपिनि प्याखं ल्हुयेगु व स्वयेगु लागि त्वाःत्वालय् दबू या व्यवस्था यानातःगु दु। नाचगान विशेय याना दरवारय् दुने विवाह ब्रतवन्ध, चूडाकर्म आदि थें ज्याःगु लसताय् राज्यया थाय्थासं प्याखं हयाः नासः चुकय् क्यनेगु याइ। अर्थेतु थःगु राज्यनापं सम्बन्ध दुगु राज्यपाखें राज्यया थायथासं नं प्याखं हयाः क्यनेगु चलन दु। उलि जक मखु छगू राज्यया दुने छुं लसता जुयधाःसा मेगु राज्यया सु छम्ह व्यक्ति नं प्याखं यंकाः क्यनेदु। थथे लसताबलय् प्याखं क्यने-बलय् धेंधेंबल्लाःकथं क्यनेगु याःगु खनेदु। थथे धेंधेंबल्लाः याःगुली उत्कृष्ट जूगुयात पुरस्कार बियेगु चलन नं दु । भूपतीन्द्र मल्लया विवाहया लसताय् थाय्थासं हःगु प्याखनय् येँया प्याखंयात २० तका, नादलयात ६ मोह, ठिमी, साँखु, गोल चाँगु आदि थासं हःगु प्याखंयात ६।६ मोह, पनौती, नाला, श्रीखण्डपुरं हःगु प्याखनय् २।२ मोह दां पुरस्कार स्वरूप बिउगु खनेदु ।

थथे धेंधेंबल्लाःकथं प्याखनय् ब्वति काःवःपिन्त दरवारं हे नयेगु, च्वनेगु आदि माःमाःगु बन्दोबस्त यानाबिइगु नं खनेदु। गथे कि भूपतीन्द्र मल्लया इहिपाःया लसताय् तोखां हःगु प्याखंया मनूतयेत च्वनेगु थाय् जागेश्वरया 'थःछें' बिउगु खनेदु। प्याखं हःपिं प्याखंम्वः व दर्शकथं नसा व च्वनेगु थाय् बियेगु नं चलन खनेदु। भूपतीन्द्र मल्लया इहिपालय् जितामित्र मल्लं 'मदालसा हरण' प्याखं च्वयाः प्रदर्शित याःगु खः। (बज्राचार्य २०२३ फाल्गुण १६) गुगु प्याखंया वर्णन थुकी नं खनेदु। थ्व हे लसताय् येँया जुजुपाखें भीमानन्द प्याखं हःगु दु। थुकी जल्ला प्याखं इकु प्याखं, नं उल्लेख यानातःगु दु। वया नापनापं काः, प्वंगा, खि आदि बाजंया विवरण दु। थाय्थासं दैत्य, कुमारीया प्याखं नं हःगु खनेदु।

८. धार्मिक खँ–

मानव जीवन धर्म व संस्कार नापनापं न्ह्यानावनाच्वंगु दु।

प्रत्येक संस्कारया आधार धर्मं जुयाच्वंगु दु। धर्मं मनूयात छम्हं मेम्हनाप सहयोगया भावनां मिलेजुयाः आनन्दं च्वनेगु शिक्षा बिइ। धर्मं–संस्कारय् जक सीमित मजुसे थः थः द्यःयात पूजा यानाः, थःगु ग्रह दसा मदयेमा धकाः, छुं ज्या जुइमा धयागु भावना, भाकल फयानाः, शुभ–मंगल यायेत शान्ति स्वस्तिक आदि पूजा यायेगु चलन दु। पूजा नं छगू हे कथं मजुसे गनं पूजा यायेगु याःसा, गनं यज्ञ, होम यायेगुया नापनापं ब्राम्हण, संन्यासी, फर्वगि आदिपिन्त नकेगु, दान बियेगु नं धार्मिक ज्या हे भाःपेगु यानातःगु खनेदु। अथेतुं द्यः द्यःयाथाय् मालसामान तयेगु, द्यःया लुखाय् तोरण तयेगु, हिति, बुंगाः, देगः, फल्चा तयेगु नं धार्मिक खँया दुने हे लाःवः। द्यःद्यःपिन्त बली बियेगु, ब्रत च्वनेगु नं धार्मिक ज्याकथं लाः वः।

थुकी उल्लेख जुयाच्वंगुकथं मल्ल जुजुपिनि तच्वतं मानय् यानातःपि द्यःपि तलेजु, दुमाजु, भीमसेन, गणेश, भैरव, भगवती, चण्डेश्वरी, तिलमाधव, बालकुमारी, इन्द्रायणी, चांगु नारायण, मानेश्वरी, वासुकी नागराजा, कुमार, कुमारी, गुहेश्वरी आदि खः।

पूजा याइगुली ब्राम्हण पूजा, नाग पूजा, बलि पूजा, पाठ पूजा, थापूजा, सिन्हं पूजा, जा पूजा, घण्टास्नान पूजा, पहर पूजा, चापूजा, दुसर पूजा, मत पूजा, कलश पूजा, कोटेल पूजा आदि खः।

यज्ञ याइगुली विशेष यानाः अहोरात्री, लक्षाहूति, भैरवाग्नि, जल, अश्वय दान, वेज्याहुति, सिब्द्राग्नि यज्ञ, मांसाहुति यज्ञ आदि खः। गंगाजल, समुद्रजल, पुखुया जल, वा वःगुया जल, च्वापुया जल, झरणाया लः, दोभानया जल, दहया जल, जमीन तःलयदा जल आदि पूजाय् लः छ्यःगु खनेदु। गुगु जल पूजा यायेमाल धाये-साथं दयावइगु मखु। बखत बखतय् मुनातयेगु जुइ। अथे हे यज्ञ याइबलय् नं विभिन्न थाय्थाय्या चा हयाः पूजा यायेगु चलन दु गथेकि सपनीम्हुया चा, किसिया दन्तं लिकाःगु चा, प्यदुवातया चा,

फाया त्वाथं चुत्तुचूगु चा, सा फ्यतूगु थाय्‌या चा, विष्णु क्षेत्रया चा, गुँया चा, बुँछुं म्हूगु चा, अग्निहोत्रया चा, पुखूया चा, खुव्हना (खुसि संगम जूगु थाय्)या चा आदि। अथे हे यज्ञ याइबलय् थीथी सिँ नं छ्यलेगु चलन दु।

ने. सं. ८०१ भाद्र पद शुक्ल चतुर्थीखुन्हु जितामित्र मल्ल व मेलम्ह जुजुं (उग्र मल्ल) अनन्त व्रत सिधयेकल। ने. सं. ८०२ माघ शुक्ल चतुर्थी मंगलवारय् थंथु राजकुलोय भैरबाग्नि यात। ने. सं. ८०४ वैशाख कृष्णपक्ष सप्तमीखुन्हु जितामित्र मल्लं १५० म्ह संन्यासीतय्‌त भ्वय् नकल। ने. सं. ८०५ चैत्र शुक्ल पञ्चमी सोमवारखुन्हु श्री ३ इलिमास पूजा यात। थ्व विस्केत जात्राबलय् या:गु ख:।

पूजा याइबलय् राजदरवारया जुजु महारानीनिसें मेपिं सर्व-साधारण जनता समेत छपुचलं हे छक्वलं पूजा यायेगु नं चलन दु। ने. सं. ८०६ श्रावणं पुरवाहालय् त:बली बिउबलय् जुजु, महारानी राजपरिवारया मेपिं खल:, भाइ भारदार, जनता आदि छक्वलं बली बिया: पूजा या:गु खनेदु। थथे बली बियेगुली राजखल:या आपा:, मेपिनि म्हो जूगु खनेदु।

ने. सं. ८०६ भाद्र कृष्णपक्ष तृतीयाखुन्हु जितामित्र मल्लया किसि वँय्‌चाया: वयात शान्ति या:गुया पूर्ण विवरण थुकी दु।

थ्व सफूकथं जितामित्र मल्ल छम्ह तच्वतं धार्मिक जुजु ख: धका: म्हसीके फु।

९. प्रतिस्थापन–

सफूकथं जितामित्र मल्लं प्रतिष्ठा या:गु थथे खनेदु। ने. सं. ८०१ वैशाख शुक्ल त्रियोदशीखुन्हु 'सनां छेँ'य् ल्वहँया देग: प्रतिस्था याना: अहोरात्री यज्ञ यात। ने.सँ. ८०५ वैशाख कृष्णपक्ष द्वादशी

मंगलवारखुन्हु फल्चा प्रतिस्थापन यात। उकी फल्चा दयेकेत सिँया हाकः ब्या, ग्वः आदिया पूर्ण विवरण दु। ने. सं. ८०४ कार्तिक कृष्णपक्ष एकादशीखुन्हु देगः प्रतिस्थापन यात। कार्तिक कृष्णपक्ष द्वादशीखुन्हु गजू तल। ने. सं. ८०५ बलय् स्थापित याःगु तलेजु द्यःया लुखाया तोरणयात माःमाःगु सिजः धिबा आदि थाय्थासं काःगु व ज्या यायेत माःपिं ज्यामित व ज्यामितय्त बिउगु ज्याला आदिया विवरण थुकी दु। ने. सं. ८०४ फाल्गुण कृष्णपक्ष चतुर्दशी खुन्हु तलेजुयाथाय् वहया तोरं तल।

> "सं ८०४ फाल्गुण वदि १४ भौमादिन..... ओहो तोरण तयाया श्री ३ तलेजुस्के"

थ्व तोरं तःगुया लसताय् येँया जुजु ज्वपय् ['थ्वते याया जुजु विजयाङ्ग'] वःगु खनेदु। थुकथं तरेजु द्योयाथाय् ने. सं. ८०४ फाल्गुणं वहया तोरं तल। ने. सं. ८०५ मार्ग कृष्ण नवमीकुन्हु तलेजु चुकया दक्षिणपाखेया लुखाय् लुँ सियाः सिजःया तोरंतःगु खनेदु। थुकिया लागि ज्येष्ठ महिनांनिसें थाय्थासं सिजः दुकाःगुया खँ सी दु।

> "सम्वत ८०५ ज्येष्ठ शुदि तोरण आरम्भ दिन सिजल दुकाया दिन"

थ्व तोरं दयेकेत येँनंनिसें तम्बः लीकःमि, सिँकःमि आदि कालिगढत ञ्किकयेयाःगु खनेदु।

१०. आर्थिक पक्ष–

थुगु इलय् जनताया मुख्य पेशा कृषि खः। बुँ ज्या सनेगुली तःसियागु बुँ म्हय्नं ज्या सनाः उत्पादन ज्या याःम्ह म्हय्यात स्वयाः तःसियात आपाः फाइदा जुइकथं छगू प्रकार जूसां मेगु तःसि मदुगु बुँ अर्थात थःहे म्हय् थःहे तःसि जूगु बुँ खः। थुकी उत्पादन फुकं थःगुहे जुइ। थथं तःसि मदुगु बुँ वा तःसि दुगु बुँ निगुलीसं

नं जुजुयात छु प्रतिसत कर स्वरूप पुलेमाःगु आवश्यक दु। थुबलय् मुख्य उत्पादन वा व छो, तेलह्नय् तू, पःका, हामो, आलस आदि खः। थ्वया नापनापं भान्ता, पोलंचा, फसि, तुकं, फकं आदि तरकारी जूसा केरा, तू, कटहर, तुसि, तःसि, ळम्सि, भुयुफसि, सन्तलासि आदि फलफूल खः।

मल्लकालय् घरेलु उद्योगया थाय् उच्चस्तर जू, गुगु जातीय पेशाय् केन्द्रित जुयाच्वंगु दु। थुबलय् खनेदुगु घरेलु उद्योगय् विशेष यानाः वां जाकि, छों छुचु यायेगुया नापनापं छेँय् छेँय् तान तयाः कापः थायेगु लु वह, ली सिजः कपँ, सिँ, ल्वहं आदि तिसा, माल-सामान मूर्ति आदि दयेकेगु खः। मल्लकालया घरेलु उद्योग थौंतक्क नं ल्वन्ह्यानाच्वंगुया दसु ळीसं नेपाःगालय्च्वंगु देगः, मूर्ति, दरबारय् खना हे च्वनातिनि।

तःसिनं म्हय्याके बुँया उत्पादन कायेगु इलय् कायेगु मयासे तःसियात थःत माःगु इलय् कायेगु यानातःगु दु। गथे कि भूपतीन्द्र मल्लया इहिपालय् निदँया वा छक्वलं दुकाल। थुबलय् कालबिल यायेगु ज्याय् छगू बस्तूनं मेगु बस्तू ग्ययेगु वा ज्याला बियेमाःसा धिबा मबिसे वा, जाकि व मेगु छु वस्तू बियेगु चलनया नापनापं धिबां नं कालबिल यायेगु याः। थुबलय् डबल, मोह्र, शुकि व दाम धकाः ध्यंगूकथंया धिबाया व्यवहार यानातःगु खनेदु। ह्याकःगु दापु कायेगुली– कुच्छी, चुल्छी, पाथ व औंगुल जूसा वा, जाकि आदि दायेमाःसा– आढक, फं, त्यछि, कुलछि, पःछि, अस्ता आदि, तौलय्– धार्नी, त्यंल, कुल, पँल, वगल, बागल, अय्ताछि, तोला, रति आदि खः।

न्ह्यब्वयागु सफुती चाया भाँडाकुँडानिसें कयाः ध्यः कस्ति, कपू, लु, वह, सिजः आदि बस्जाःया बजार भाःनापं बियातःगु दु। गथे कि

सलिचा	१ कुया–	२ दां
अंप	२ ग्वःया–	१ दां

मे छम्ह	६ डबल
चिकं कूछिया	२८ दां
कस्ति पंल	५ दां

'पू १ ओह चुल्या मो २ शुकी १ दं ७ मूल'
मो २ दं १० थान २ क्यामरवादि

११. भाषाः—

थीथी ज्यायात माःमाःगु हलंज्वलंया ल्याःचाःया धलः बियेगु यानातःगुलि थ्व सफू बिशेष अध्ययन याये बहःजू तँजि खँग्वः (क्लासिफायर वर्ड्स) या छः। उकि थुकी छ्यलातःगु तँजि खँग्वःयात न्याब्व यानाः ब्वथला—

१. पुचः थुइगु तँजि खँग्वः
२. अंश ,, ,, ,,
३. दापु ,, ,, ,,
४. पूर्ण ,, ,,
५. बहुअर्थी ,, ,,

१. पुचः थुइगु तँजि खँग्वः— छगू स्वयाः आपाः वहेतुं बस्तू वा मेगु हे बस्तू छथासं लाना छक्वलं ल्याखं कायेमाल धाःसा छ्यलिइगु तँजि खँग्वः पुचः थुइगु तँजि खँग्वः खः। गथे कि (मेश) बथान, (पूजा) जोलन, (पूजा)कु, (तु) फे, पो (मोकसिर त्वः) ज्वाः (ख्वाः), कल्हे (सु कल्हे), धा (लप्ते धा) धे, माल आदि।

२. अंश थुइगु तँजि खँग्वः— छथासं लानाच्वनीबलय् ल्याखं कायेमछिगु वा ल्याखं काये जिउसां मेकथं हे कायेगु याःसा वहे बस्तू न्हापायागु थासं छु अंश अलग जुलधायेवं स्पष्टकथं ल्याखं कायेगु जुइ, अज्याःगु तँजि खँग्वः अंश थुइगु तँजि खँग्वः खः। गथे कि सँ, लः, छ्यँनय् जुलधाःसा ल्याखं कायेमछि तर छपु अलग जुलधाःसा छपु निपु सँ धकाः ल्याखं कायेगु जुइ।

सफूकथं– फल (फः)– लाफल, **त्वाक** (त्वाः) कुश त्वाः
खर (खः)– लाखर, कु– छ्वय्ला **कु** आदि ।

थन फल, त्वाक, खर, कु आदि अंश थुइगु तँजि खँग्वः **खः** । **थज्याःगु** तँजि खँग्वः थाय् स्वयाः, प्रयोग स्वयाः हिलेयः । दसु– 'छ्वय्ला कु' थन 'कु' तँजि जूसा 'छ्वय्ला भेगः' धायेबलय् भेगः जूवल । थज्याःगु तँजि चलनचल्तीया तँजि खँग्वः खः । गथे कि भेगः, **कसि, दाला,** सलि आदि ।

३. **दापु तँजि खँग्वः**– गुगु बस्तू लनेगु जुइ, गुगु बस्तुखय् चिं **तयाः** दायेगु **जुइ, गुगु बस्तू** छु थलय् तयाः दायेगु जुइ थज्याःगु फुकं **ल्याखं** कायेगु जुइगुलि **थज्याःगु** नाप वइगु तँजि **खँग्वः** दापु तँजि **खँग्वः** खः । उकिं दापु तँजि स्वंगू किसिमया दु ।

दापु तंजि–
- क) लनेगु– अ(अस्ता), प्ल (पंल), तंग्र (त्यंल) तोला, रति, धार्नी आदि ।
- ख) दायेगु– (थलय् तयाः)– आ, कु, फं, कुले, पासः आदि ।
- ग) चिं तयाः दायेगु– थान, कोछि, कोला, अंगुल आदि ।

४. **पूर्ण तँजि खँग्वः**– **नाम** खँग्वःनाप वइगु खँग्वलं **नामया आकार** प्रकारयात स्पष्ट जुइकथं ल्याखं कायेगु जुल धाःसा अज्याःगु **तँजि खँग्वः** पूर्ण तँजि खँग्वः **खः** । **गथे** कि, म्ह, गु, पु, ग्वड, थु, ता, **भि [भेल]**, प्वल, पले, **पवल**, म्हू, फि आदि खः ।

५. **बहुअर्थी तँजि खँग्वः**– छगू हे तँजि खँग्वः बिभिन्न थासय् **छ्यलिगु** जुइ, गुगुलि छगू हे अर्थ मबिसे थीथी अर्थ बिइगु जुइ । **अज्याःगु** तँजि खँग्वः बहुअर्थी तँजि खँग्वः खः । गथे कि–

कु–
- छ्वय्ला कु (टुक्राया रूपय्)
- कलसुल कु (कुले)
- कापोल कु (कुच्छि)
- सलै कु (सलि छकु–भारी)

ता–
- सेसा ता (छगू स्वयां उप्वः प्रकारया फलफूल)
- माथा ता (आकारकथं)

ल्याखं कायेबलय् तँजि खँग्वः स्वयां न्हापा ल्याः खँग्वः वयेमाः अलेजक तँजि खँग्वः वयेमाःगु खः तर थुकिइ उल्लेख यानातःगुकथं गनं गनं थथे हे जूसां आपाः तँजि खँग्वः न्हापा जुयाः ल्याः खँग्वः लिपातिनि वयाच्वंगु खनेदु । गनं गनं ल्याः खँग्वः जक छ्यलाः तँजि खँग्वः छ्यलेगु यानातःगु मदु ।

ख) थीथी भाषाया खँग्वः– थुकिइ नाम खँग्वःजक आपालं छ्यलातःगुलि विशेष नाम खँग्वः संस्कृत भाषा जुइगु स्वभाविक जुल । उकिसं बिभिन्न द्यःयात बिभिन्न पूजा यायेगुलिइ ला उकिया आपाः धयाथें खँग्वः संस्कृत खँग्वः जुइगु स्वभाविक जुल । संस्कृत खँग्वः विशेषयानाः पूजा सामग्री, द्यःद्यःपिनि नां, संस्कार सम्बन्धी खँग्वः, आदि खः । गथे कि– दक्षिणा, जल, गोमय गोमुत्र, आढक, कुडब, फलप्राशन, चूडाकर्म, ब्रतवन्ध आदि तत्समकथं हे छ्यलातःगु दु ।

थुकिइ अरबी, फारसी भाषाया खँग्वः नं दुथ्यानाच्वंगु दु– धरत, मोहर, काजि आदि । अथेतुं नेपाली भाषाया खँग्वः नं दुथ्यानाच्वंगु दु– खुरसानि, भेट आदि ।

१२. अन्तर–राज्यीय सम्बन्धः–

मल्ल जुजुपिसं राज्य यानाच्वंगु राज्य ये, यल व ख्वपनाप थीथीकथं सम्बन्ध दुगुया नापनापं ख्वपया राज्य गोरखा नुबाकोट नाप नं सम्बन्ध दुगु न्हयथनागु सफूपाखें सीदु । ने. सं. ८०६

गोरखा व नुवाकोटया दथुइ ल्वापु जुयाः थुमि निगू राज्यया सन्धि नेपाःगालय् जूगु खनेदु ।

"सं ८०६ पौष वदि ७ गा देश भेटजुव दिन ।। गाइखारि वा संग्रामजुया नक्वाकोट"

गुगु स्वँ मेमेगु सामग्रीं नं स्पष्ट यानातःगु खनेदु । सफूकथं क्वातुगु अन्तर राज्यीय सम्बन्ध ये", यल ख्वप हे खः । छगू राज्यं मेगु राज्यनाप सम्बन्ध तयेगुली धार्मिक ज्या खँ गथे कि— देगः तयेगुलिइ, विभिन्न धर्मकर्म यानाः पूजायाःगु लसताय्, संस्कार सम्बन्धी ज्या खंय्, गथे कि दरबारय् दुने छु नं कर्मकाण्ड विवाह, चूडाकर्म, व्रतवन्ध आदि थज्याःगुलिइ जुजुपाखें, जुजुया परिवारपाखें, राज्यया जनतापाखें 'सेवा कु' छ्वयाः आर्थिक सहयोग छगूपाखें जुयाच्वंसा मेगुपाखें कर्मकाण्डय् यायेमाःगु व्यवहार 'बाधा छुयेगु' थें ज्याःगु यानाः सम्बन्ध तयेगु यानातःगु दु ।

अथेतुं छु उत्सबय् छगू राज्यदुने प्याखं हुयेकेगु उत्सव यात धाःसा व उत्सबय् छगू राज्यं मेगु राज्यया जुजु, जनतापाखें प्याखं छ्वयाः ब्वति कायेकेगु यानाच्वंगु खनेदु ।

दरबारय् दुने जुजुपिनि धर्म कर्म यायेगु मनसुवाःकथं छगू राज्यया जुजुपिनि जुलधाःसा मेगु राज्येच्वंपिं ब्राम्हण, संन्यासी, पर्वगि आदिपिन्त सःताः दान व भोजन याकेगु नं यानाच्वंगु दु ।

राज्य दुने जात्रा, उत्सव जुलधाःसां जात्रा स्वयेया लागि छगू राज्यं मेगु राज्य वनेगु चलनया नापनापं राज्याभिषेक बियेगुलिइ क्रमवद्धताकथं पायूछि मजुइक राज्यभिषेक बियेगु जुलधाःसा अन अज्याःगु ज्या याकेमबिसे परम्पराकथं तःधिकःम्ह काय्यात हे राज्याभिषेक बियेगुलिइ मेगु राज्यं गुहालि याःगु खनेदु । गुगुलि यानाः राज्यय् दुने मिलय् मजुइक छु हे व्यवस्था जुइफइमखु । यदि छु

गडबड जुयाधा:सा अन वया जला:खला:या जुजुपि वना: हस्तक्षेप याना: परम्पराकथं हे यानां तुं त्व:तकिगु खनेदु। गथेकि प्रताप मल्लया मृत्यु धुंका: ता:धिक:म्ह काय् नृपेन्द्र मल्लयात राज्याभिषेक मबिसे महीपतिन्द्र मल्लयात राज्याभिषेक बियेगु इच्छा, तर यलया जुजु श्री निवास मल्ल वना: परम्पराकथं हे नृपेन्द्र मल्लयात हे राज्याभिषेक बियेके बिल। गुबलें गुबलें जुजुपिनि दथुइ वैमनस्यता वइबलय् धा:सा छगू राज्यं मेगु राज्यया जात्रा वा नख:चख: हनेत वंपि जनतातयत लित छ्वयामहसे अथेतुं राज्यदुने हे कुना: जनतातयत दु:ख: बियेगु नं यानात:गु मदुगु मखु।

१३. थाय्बाय्या नां:–

ख्वपया त्वा: लाछि, गां–गांया नांया नापनापं येँ, यलया नं आपालं थाय्या नां उल्लेख थुकी जुयाच्वंगु दु। थुकी उल्लेख जुयाच्वंगुयाकथं काठमाडौं उपत्यका (नेपा:गा:)यात गा:देश धका: धायेगु यानात:गु खनेदु। थुकी उल्लेख जुयाच्वंगु थाय्बाय्या नामं न्हापा उगु थाय्या छु नां धका: स्पष्टकथं सीदु। अनं थौंकन्हय् वहे नां कायम जुयाच्वन वा मेगु पात धयागुलिइ तुलनात्मक अध्ययन यायेत महत्वपूर्ण जू। थुकी उल्लेख जुयाच्वंगु छुं छुं थाय्या नां थथे ख:– भोट, पनौती, धरिखेल, खपु, यं, यला, नकदेश, चागु, चपलिगाम, बुदे (वोडे), नमोबुद्ध, श्रछें, क्वछें, दत्तालाछे, किन्व आदि ख:। यक्व वस्ती व आर्थिक सम्पन्नगु थाय् येँ, यल ख्वप, धुरिखेल, पनौती, भोट व ठिमी ख:। नाला नकदेश निम्नस्तरया ख:।

लिखं–

साधारणकथं अध्ययन याना: खनेदुगु विशेषता थथे ख:। यदि थुकियात हे नं दुनेथ्यंक अध्ययन यानावनधा:सा थ्व स्वयां आपा: विशेषता लुयावयेफु। थला:गौ तयेगु चलन विशेष याना: लिच्व:गु

मल्लकालय् वया: लोकप्रिय जुल। उकि उगु ईया छुं नं विषययात कया: यदि अध्ययन यायेमा:सा त:धंगु ग्वहालि धल:पौ ख: । राष्ट्रिय अभिलेखालयस सलंस: थज्या:गु धल:पौ बहीया नामय् दतिं जुयाच्वंगु दु । उकियात अध्ययन यायां प्रकाशित यायां वनेगु आवश्यकता खनेदु । यदि थथे यानांतु वनेफतधा:सा मल्लकालया ब्याक्क खँ स्पष्ट जुइ ।

जितामित्र मल्लया पालर्‌या छुं तिथिमिति

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालय् आपालं 'धरत' ग्रन्थ दु । गुगु बहीया रूपय् तयातःगु दु । अन दुगु आपालं 'धरत' ग्रन्थ मध्यय् थन छगूजक 'धरत' ग्रन्थय् उल्लेख जुयाच्वंगु तिथिमिति न्ह्यब्वये त्यनागु दु । लगत नम्बर २२५५ चौंथो 'धरत' ग्रन्थ पौ पौ छुतय् जुयाः प्रकीर्णया रूपय् पाको भ्वँतय् निखें हरिताल पानातःगु १३.५ इञ्च हाकः व ४.५ इञ्चया ब्यां दुगु प्रचलित नेपाल लिपिं च्वयातःगु सफू खः । थुकी प्रत्येक पौया निखें च्वयातःगु प्रत्येक पती न्हय्‌ङ्वः न्हय्‌ङ्वलय् च्वयातःगु खः । प्रत्येक ङ्वलय् खालासाला ३६ ग्वः आखः दु । थुकी ल्या २ निसें ४०९ तक्क उल्लेख जुयाच्वँसां जम्मा १८९ पौ जक दु । सफूया दथुइ दथुइ आपालं आपाः पौ मदु । उकिइ मध्यय् आपालं पौ ल्याः मदुगु पौ ल्याः १२ निसें १६८ तक्कया खः । मेमेथाय् छपौ निपौ, प्यपौ न्यापौजक खः । शंकरमान राजवंशीजुया "भक्तपुरका मल्ल राजासंग सम्बन्ध राख्ने धरःपौ (लगत) को केही ऐतिहासिक सारांश" [पूर्णिमा १६ पृ. ३६५–३७१] य् न्ह्यब्वयातःगु 'धरत' ग्रन्थया पतिइ पतिइ स्वयेबलय् गुगु अभिलेखालय्स च्वंगु 'धरत' ग्रन्थया आपालं मदुगु १२ निसें १६८ तक्क गुगु मदुगु पति खः छुं छुं पौ उकिइ खनेदु । हानं अभिलेखालय्स च्वंगु 'धरत' ग्रन्थय् उल्लेख यानातःगु तिथिमिति, विषयवस्तू, थाय्‌बाय् आदि राजवंशीजुया लेखय् न्हचब्वयातःगु छगू हे तुं खनेदु । वय्‌कलं उगु लेख कविवर श्री सिद्धिचरण-

ज्यू पाखें 'धरत' ग्रन्थ प्राप्त याना धकाः उल्लेख यानादीगु जुयाच्वन। कविवरयाके च्वंगु 'धरत' ग्रन्थ व अभिलेखालय्स च्वंगु उगु 'धरत' ग्रन्थ छगुलिइ मेगु पूर्ण याइगु खः। थ्वहे खँय् कविवरयाथाय् छे य् अनं धनादीगु इलय् ब्यलय् उगु सफू स्वयेया लागि आपालं वना तर जिगु इच्छा पूर्ण मजू। अथेजूसां अनया धरःपौ छुं छुं पूर्णिमाय् (१३-१६ अङ्क) प्रकाशित जूकथं निगू धरत ग्रन्थया आकारप्रकार विषयवस्तु थाय्बाय् फुकं छगू हे तुं खः।[1] [स्वयादिसँ पूर्णिमा, १३; ८–१५] छगू निखे लानाच्वंगु खः। सिद्धिचरणज्यूया धापूकथं वय्कलं वय्कःयाके च्वंगु ग्रन्थ वय्कःयात ब्वनेयाम्ह छम्ह मनुखं वय्कः नं ब्वपयाम्ह हे जूगुलिं बिउगु खः धका धयादीगु खः। उगु निगू ग्रन्थय् नं ब्वपया जुजुपिनि, विशेष यानाः जितामित्र मल्लया पालय् जूगु घटनायात टिप्पोट यायेथें यानाः च्वयातःगु खः।

'धरत' ग्रन्थया शुरू 'अंवर कु २' [२ क] निसें 'स्वान माल' [४०६ धुंकाः] खँवलं अन्त जुयाच्वंगु दु। ने. सं. ७२४ निसें शुरू जूसां क्रमवद्धताकथं वनाच्वंगुली ने. सं. ७६४ निसेंया खः। ने. सं. ८०० निसें ८१० तकया मितिया कथंहं क वनाच्वंगुली ने.सं. ८०२ या मितिया छगू हे धलः मदु। आपाः तिथिमितिया धलः दुगुली ने. सं. ८०१, ८०३, ८०४, ८०६, ८०७ या खः। ने. सं. ८१० या तिथिमितिया धलः धुंकाः दथुइ दथुइ मेगु सालया तिथिमिति मवसे छक्वलं हे ने. सं. ८१६ या वनेदु। थुकी दुनेच्वंगु तिथिमिति थथे खः– गुगु धरपती पौया ल्याखय् कथंहंक वःथेंतुं खः। तिथिमितिया क्रमवद्धता गनं गनं मिलय् मजू, न्हापाया लिपा, लिपाया न्हापा उल्लेख जुयाच्वंगु दु। गुगुलिं धरःपौ गुबले गथे च्वलजुइ धयागु अनुमान याये छिं। घटना धुंकाः लिपा महत्वपूर्णगु धलःजक संकलन यानातःगु धकाः तिथिमिति क्रमवद्धता मिलय् मजूगुलिं नं सीदु।

१. इति श्री ३ वंशिधर पतिथा याङाया धरत संपुन ।। संबत ७२४ ज्येथ शीवं होमयाङा रिचुययाता होम जोलन

२. श्री श्री जय जितामित्र मल्ल जुजुया थाकुरजुया फलप्रासनया ।। सम्बत ७९४ पौष शुदी ५ थ्व कुन्हु याङा ।। श्री श्री नन्दिनि थकुनिया एहेयाङाया जोलन मार दयका ।। एहेयाङा थाय् सदाशिव मल्लजुया चुकत्र याङा ।।

३. श्वेत भैरब वाहान मालको थ्वते इकुंप्याखनया, चा, न्हिस याता सामा विया, श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन यिकुप्याखन बसत हेरका वालकुमारी हुयका पूजा छोय् वोय्का थ्वतेया धरत दिन सम्बत ८०१ फाल्गुण शुदि १३ प्याखन ।।

४. श्री ३ भैरवसके पूजा धरत, श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन पंचोपचार पूजा याङा दिन पूजा जोरण पंचोपचारथें, सम्वत ८०१ फाल्गुण शुदि १२ ।। ।।

५. सम्बत ८०० आषाढ कृष्ण तृतीया आदित्यवार कुन्हु जल्हा प्याखन हुयका मूल चुकस

६. सं. ८०१ आषाढ कृष्ण ७ शनिश्चर श्री ३ भैरबस्के महादीप पु ३ छोचका

७. सं. ८०१ श्री परादेव्यै नमः ।। श्री ३ चण्डेश्वरी पूजा ।।

८. सं. ८०१ श्री ३ परदेवतायै नमः ।। श्री भगवती पूजा ।।

९. सं. ८०१ आषाढ कृष्ण ।। भगवतिस्के पूजास हाङा ।।

१०. सम्बत ८०१ भाद्र पद शुक्र चतुर्दशी अनन्त व्रत धुनका ।। श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्ल जुजुस ।। श्री श्री मेलम्हं जुजुस धरम धुनकाया ।। चोन्वाथं भंदिरनहा कोन थ्वते ।।

११. श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन भैरबाग्नि यज्ञ याङाय धरत ।। सम्बत ८०१ कार्तिकया न्हि थाङ्या जोरण ।। धरमया ।।

१२. सम्बत ८०६ माघ शुदि १५ मो ३० पि पोङा ।।

१३. सम्बत ८०३ मार्गशिर शुक्ल पंचमी शुक्रवार थ्व कुन्हु श्री ३ रेवञा स्थापना ।।

१४. सम्बत ८०३ चैत्र कृष्ण द्वादशी थ्वकुन्हु श्री श्री सुमति जय जितामित्रनं थमयाङा सिद्राग्नि होमया जुरो ।।

१५. सम्बत ८०३ श्रावण कृष्ण चतुर्दशी दिन ।। होम जोरण

१६. सम्बत ८०३ भाद्र पद शुक्ल पञ्चमी श्री ३ भैरवजुस्के प्रतिष्ठा याङा श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लन दुवने याता भेदिङाभि

१७. सम्बत ८०३ भाद्र पद द्वितीया गोतावपि प्रतिष्ठा याङा जलयज्ञ श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लन ।। थ्वयाता सामग्री ।।

१८. श्री ३ भावान्यै नमः ।। सम्बत् ८०४ कार्तिक वदि ५ अंगार दिन, अग्नि स्थापन कुन्हुयात दयके लक्ष्याहुतिया ।।

१९. कार्तिक वदि ११ देवस्थापन द्वादशी गजूर छा दपचो सं. ८०४ कार्तिक वदि ६ यज्ञ याङा ।।

२०. खसमगलया सेवा कु हव ।। सम्वत ८०४ कार्तिक वदि भोतया सेवा कु

२१. सम्बत ८०४ फाल्गुण शुदि ५ आदित्यवार कुन्हु श्री श्री भूपतीन्द्र मल्ल देवया चुडाकर्णया पिठि पूजायाता वसपे ।। पूजा जु

२२. सम्बत ८०४ फाल्गुण शुक्ल चुडाकर्णया यंया सेवा कु काया ।।

२३. सम्बत ८०४ फाल्गुण शुदि ५ आदित्यवार श्री श्री थाकुलजुया चुडाकर्ण याता सेवा कु भोतया हव

२४. सम्बत ८०४ फाल्गुण वदि ५ पूजा दिन ।। श्री ३ देव्यायै नमः ।।

२५. सं· ८०४ फाल्गुण वदि १४ भौमा दिन

२६. सं. ८०४ वैशाख वदि ७ शुक्रवारे दिने श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लन सन्यासि भोजन याका दिन

२७. श्री श्री श्री भीमसेन पूजा श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लनं थमं याङया धरोत ।। श्री ३ महागणेशाय नमः ।। सं ८०४ वैशाख शुदि ८ आदित्यवार

२८. श्री ३ इलिमास विस्क्यातम पूजा याङा, श्री ३ सिद्धिगणेशाय नमः ।। श्रीश्री सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसनं पूजा याङा धरोट जुरो, सं ८०४ चैत्र वदि १२

२९. थ्वते गृहया दान ।। ।। श्री ३ गणेशाय नमः ।। सं ८०५ मार्गशिर वदि ९ शनि ।।

३०. सम्बत ८०५ पौष शुदि ४ मकर संक्रान्ति थ्व कुन्हु श्री ३ इन्देश्वरसके श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लन अभगस्नान महानैवद्य, रूद्र वलि याङा जुरो ।।

३१. श्री २ थाकुलजुस एहेया भोज बिया सम्बत ८०७ भाद्र वदि १ अनराउत

३२. समय दयकाव ।। श्री ३ दुमाजुस्के पूजायाङा नलि पूजा न्हयाय जुरो थ्वते चण्डेश्वरीया पूजा विधि क्रमन थ्वते ।। ।। श्री ३ गणेशाय नमः ।। श्री ३ इलिमास पूजा ।। सम्बत ८०५ चैत्र शुदि ५ सोमवार ।। पूजा जोरण श्री ३ चामुण्डाया थे दयके ।।

३३. सम्बत ८०५ वैशाख शुदि १२ श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्लनं खि, वहुल, ताल दुतयाया ।। इकुन प्याखनया ।।

३४. श्री ३ महागणेशाय नमः ।। सम्बत ८०५ वैशाख वदि १२ अंगार वार, थ्व कुन्हु फले वपि प्रतिष्ठा दिन जुरो ।।

३५. सम्बत ८०५ ज्यैष्ठ शुदि १० थ्व कुन्हु श्री श्री सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन थमकुक्षिकाग्नि महाकर्म्मार्चन याङाया जुरो ।।

३६. पूजा दिन सं ८०५ माघ शुदि श्रीपञ्चमी बृहस्पतिवार, श्री श्री

सुमति जय जितामित्र मल्लनं, गाठ दुताया वसपे, चोनस याता ।।
श्री ३ नाटेश्वर सके पूजा

३७. सं ८०५ माघ शुदि ५ बृहस्पतिवार सुथायाता घण्ठास्नान पूजा

३८. सम्बत ८०५ माघ शुदि ५ बृहस्पतिवार वान्हियाता धुनके माल ।।

३९. सं ८०५ माघ शुदि सप्तमी शनिश्चरवार जन्मदिनया भोज ।।

४०. दिन सम्बत ८०५ माघ शुदि, श्रीपञ्चमी सुठायातं

४१. सम्बत ८०५ माघ वदि १५ पहर पूजायात, जागेश्वरया

४२. सम्बत ८०५ आषाढ वदि ९ अंगारवार ध्व कुन्हु, श्री ३ भैरवस्के
पूजा दिन जुरो ।।

४३. सम्बत ८०५ आषाढ वदि १० बुधवार कुन्हुयाता ।।

४४. सम्बत ८०५ आषाढ वदि ७ आदित्यवार कुन्हु श्री ३ भीमसेन
पूजा ।।

४५. सम्बत ८०५ आषाढ वदि ८ सोमवार कुन्हु याता ।।

४६. सम्बत ८०५ भाद्रपद शुक्ल १२ श्रीश्री सुमति जय जितामित्र
मल्लदेव, श्री २ पद्मावति देवी अगस्त व्रत उद्यापन याङाया ।।

४७. सम्बत ८०५ ज्येष्ठ शुदि ८ तोरण आरम्भ दिन सिजल दुकाया
दिन

४८. सम्बत ८०६ मार्गशिर वदि ९ सुकुल ध्वाखा

४९. सम्बत ८०६ मार्गशिर वदि ९ जन्मदिनया

५०. सं ८०६ पौष वदि ७ गादेश भेतजुव दिम ।। गारखारि वा
संग्राम जुया नक्वाकोट

५१. सकल ङ्वल वाङाया ङथेङ जुरो ।। सम्बत ८०६ माघ वदि ५
श्री २ थाकुलजुया बुदान तयाया धरोत ।।

५२. सम्बत ८०६ माघ शुदि १ मोटं ६० भागिराम भाजुयाके काया ।।

५३. सं ८०६ बैशाखन संक्रान्ति कुन्हु माया सादान ।

५४. सम्बत ८०६ माघ वदि ५ श्री २ थाकुलजुया व्रतवन्धन, याया श्री जुजुया ।

५५. सं ८०६ माघ शुदि ८ श्री २ थाकुलजुया बुदानयातं माधे छुङा दिन ।।

५६. सं ८०६ मार्गशिर शुदि १४ धरण दुताया था पूजायाता माधे छुङा दिन

५७, सं ८०६ माघ वदि ५ श्री २ थाकुलजुया बुदानयाता खसमगलया सेवा कु हवा ।।

५८. सम्बत ८०६ माघ वदि ५ बुदानस हाङा

५९. श्री २ थाकुलजुया बुदानया धरोट संग्रहयाङ मुङाव तया ।। थ्वते क्रमनं थनातो जुरो। मूलशिरयातां सं ८०६ माघ शुदि ११ सोमबार थ्व कुन्हु दिन ।।

६०. श्री ३ सिद्धिगणेशाय नमः।। सं ८०६ फाल्गुण शुदि १५ रवि दिन श्री ३ इन्द्रायणि सके पंचोपचार पूजा

६१. सं ८०७ मार्ग्गशीर वदि ९ सोमवार श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लनं गोशत दान याङाया होम जोलन

३२. सं ८०७ मार्गशिर वदि ९ सोमवार थ्वकुन्हु दिन

६३. सम्बत ८०६ श्रावण वदि १३ तव व्रम्ह भोजयात सुवारयाके भोजयाता दयका ।।

६४. सं ८०६ श्रावण वदि भोजयात शिव हरिनं दामा हाङा ।

६५. सं. ८०६ श्रावण वदि २ ब्रम्हभोजयाना दाम फोङा दिन ।।

६६. सं ८०७ वैशाख वदि आदित्यवार था पूजा जुजुया सोसम दुया

६७. श्री ३ तलेजुस्के थापूजा फ्याङा वनया या सं ८०७ फाल्गुण वदि

१५ श्री २ जुजु मछिङ्या

६८. श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल भारदिसमत, मदारसाहरन प्याखनया धरोत ।। सं ८०७ आषाढ वदि ५ श्री २ भूपतीन्द्र मल्लया विवाहा यात ।।

६९. सम्बत ८०७ आषाढ वदि ८ अहोरात्र यज्ञ जोरण ।।

७०. अहोरात्र यज्ञ याङाया विधि जुरो सम्बत ८०७ आषाढ वदि १२ करूगया विधि वसपे ।।

७१. सं ८०७ ज्येष्ठ शुदि १५ पमातिस श्राद्रंन ब्रम्ह भोजया

७२. शुभ विचाल, श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लदेवसन जगन्नाथयाके खं थ्वते श्री २ थाकुलजुस एहेयाता सेवा कु सम्बत ८०७ भाद्रपद शुदि १३ थेनके माल ।। शुभ ।।

७३. थ्व धरोट सेवा कु वनपाङ लिता जोङा वय माल भोतया ।। शुभ ।। विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन ।। छवकम्हयाके खं थ्वते श्री २ थाकुलजुस एहेयाता सेवा कु सं ८०७ भाद्रपद शुदि १३ थेनके माल ।।

७४. पनातिया ।। शुभ ।। विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लसन श्री २ थाकुलजुस ऐहेयाता सेवा कु, संग्राम सियाके खं थ्वते ।। भाद्रपद शुदि १३ सं ८०७ थेनके माल ।

७५. थ्व पत्र सेवा कु वनपां हयमाल खनपुया: ।। शुभ ।। विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसम मोहोनयाके खं थ्वते ।। श्री २ थाकुलजुस एहेयाता सेवा कु सम्बत ८०७ भाद्र पद १३ थेनके माल ।।

७६. थ्व पति लिता हयमाल नालाया ।। शुभ ।। विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन पूर्वरामयाके खं थ्वते श्री थाकुलजुस एहेयाता सेवा कु सम्बत ८०७ भाद्र शुदि १३ थेनके माल ।।

७७. थ्व पत्र सेवा कु वनपा हृयमाल चोक्वाठया ॥ शुभ ॥ विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र देवसन मेलुयाके खं थ्वते श्री २ थाकुलजुस एहेयाता सेवा कु सम्बत ८०७ भाद्र शुदि १३ थेनके माल ॥

७८. थ्व पत्रन पाङ जोङाव वय माल बुदेया ॥ शुभ ॥ विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लदेवसन दण्डपाणियाके खं थ्वते ॥ श्री २ थाकुलजुस एहेयाता सेवा कु सं ८०७ भाद्र पद शुदि १३ थेनके माल ॥

७९. थ्व पत्र लिता हृय माल, थेमिया थ्वते ग्रामया सेवा कु कायाया धरोट थनोता जुरो ॥ सम्बत ८०७ भाद्र पद वदि १३ थाकुलजुस एहेयाता हाङा ॥

८०. सम्बत ८०८ कार्त्तिक वदि ४ आदित्यवार इनाय छविज्याङा

८१. सम्बत ८०७ भाद्र वदि १ श्री २ थाकुलजुस एहेया घासा

८२. थ्वते पञ्चन याका जुरो ॥ सं ८०७ भाद्रपद वदि १ श्री थाकुलजुया एहेयाता हाङा ॥

८३. सम्बत ८०८ भाद्र वदि ८ भादिल विया ॥

८४. सम्बत ८०८ भाद्र वदि १ मेश म्ह १ दपचो मूल मोटं १५ श्री ३ दुलमाजुस्के लोङा दुसल पूजा कुन्हु

८५. सं ८०८ भाद्र शुदि १४ एहेया मेशया ला

८६. श्री ५ थाकुलजुया एहेया भोज विया सं ८०८ भाद्र वदि १ त्वाच जुनेम्ह फुकिजयात

८७. सम्बत ८०८ भाद्र वदि १ श्री थाकुलस एहेया भोज बिया सन्यासि म्हं २५०

८८. श्री २ थाकुलजुस एहेया भोज बिया सम्बत ८०७ भाद्र वदि १ अनु राउत

८९. सं ८०७ भाद्र वदि १ श्री थाकुलजुस एहेयाता यंया सेवा कु
दुकाया ।।

९०. सं ८०७ भाद्र वदि १ श्री २ थाकुलजुस एहेया बुदेया सेबा कु
दुकाया

९१. सम्बत ८०७ वदि श्री २ थाकुलजुया एहेया सेवा कु दुकाया
महासिथापा ।

९२. सम्बत ८०७ ज्येष्ठ आषाढ वदि १० श्री २ थाकुलजुस एहेयाता
मारे छुङा दिन मो ४५ घेलयाता पि फोङा फं ४५

९३. सम्बत ८०७ भाद्र पद शुदि ७ मोटं १८ छोचुन मारे कचनरियाता
पिफोङा ।।

९४. सम्बस ८०७ जेष्ठ आषाढ शुदि १ मोटं ६०० फोङा भाजुयाके ।।
एहियाता चिता याययाता भंसालि तकसालीया

९५. सं. ८०७ भाद्र शुदि १ श्री २ थाकुलजुस एहेयाता काया कापोल
दुय भंसालियाके ।

९६. श्री ३ महागणेशाय नमः ।। सम्बत ८०८ कार्तिक वदि ४
आदित्यवार विवाहाया इनाप छोया धरोत ।। ध्व कुन्हु ।।

९७. सम्बत ८०७ भाद्र वदि व दामहाङा छोया एहेयाता ।

९८. सं. ८०७ भाद्र वदि १ श्री २ भूपतीन्द्र मल्ल थाकुल जुस एहेयाता
हाङा मोरं ३९ बज्रस चितायाक विया ।

९९. सम्बत ८०८ कार्तिक आश्विन वदि १५ श्री २ भूपतीन्द्र मल्लया
दीक्षायाता

१००. सम्बत ८०७ आश्विन वदि १५ श्री २ थाकुलजुस दिक्षान हाङा ।।

१०१. सं. ७९६ ज्येष्ठ वदि १५ दिक्षान दुगु काया दिन

१०२. सं. ८०७ आश्विन वदि १५ दिक्षा मोटं ५०० जयमुनि विया
दिक्षा यातं ।।

१०३. सम्बत ८०९ भाः वदि ३ किमिया मत्त जुयाव सांति याङा श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लन जययाता

१०४. श्री ३ महागणेशाय नमः ।। सम्बत ८०९ श्रावण शुदि पादु आदित्यवार कुन्हु दिन व बन्हि श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लेन पुरवाहार वलि विय काया ।।

१०५. सम्बत ८१० पौष शुदि ५ श्री ३ आकाश भैरबसके मासाहुत, यज्ञया वोसपे जोरण खुला होमया

१०६. सम्बत ८०१ वैशाख शुदि ३ संङा छेया रोहो देवल प्रतिष्ठा अहोरात्र यज्ञया होम जोरण ।

१०७. सम्बत ८१९ ज्येष्ठ वदि १० श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्लदेवन थर्मसिन्द्रा होम याङाया ।। थम चक्रवर्त्ति ल ।।

मल्ल जुजुपिनि दीक्षाय् छपुलु

मल्ल जुजुपिनि धार्मिक ज्या मध्यय् छगू गुरू–पुरोहितपाखें शुभदिनखुन्हु दीक्षा न्यनेगु खः । थ्व दीक्षा कायेगु वा न्यनेगु ज्या मल्ल जुजुपिनि परम्पराकथं थें वयाच्वंगु खनेदु । दीक्षा न्यनेबलय् विशेष याना सूर्य ग्रहणय् न्यनेगु चलन दु । मल्ल जुजुपिसं ग्रहणयात तःधंगु स्थान बियातःगु दु । ग्रहणं ज्वनिगु, ग्रहण ज्वनाच्वनिगु ई व ग्रहण त्वःतिगु ई स्वयेगुली स्वनिगःयापिं ज्योतिषतय्त थेंथेंबल्लाः याकाः पाय्छिकथं ग्रहणया विवरण बिइफुम्ह ज्योतिषयात दरबारं कदर यायेगु चलन नं दु । ग्रहणय् दान, धर्मकर्म यायेफत धाःसा तःधंगु पुण्य लाइ धयागु मल्ल जुजुपिनि धारणा दु । मन्त्र शास्त्रय् सूर्य ग्रहणय् दीक्षा धार्मिक ज्या यायेव तःधंगु पूण्य लाइ धकाः उल्लेख यानातःगु दु ।

"गार्ग्यसंहितायाम निन्दितेष्वपि मासेषु दीक्षोक्तग्रहणे शुभा ।
सूर्यग्रहणकालस्य समानो नास्ति भूतले ।।
तत्र यत् यत् कृतं कर्म अनंतफलदं भवेत ।"

[पुरश्चर्यार्णस द्वितीय तरङ्ग]

दीक्षा न्यनेगु साइत मदुगु महिनाय् यदि सूर्य ग्रहण दतधाःसा साइत हे मस्वसे उगु ग्रहणय् दीक्षा न्यने जिउ । छाय्धाःसां सूर्य ग्रहणय् न्यनेगु दीक्षा तसकं भिगु खः । उकिं हे मल्ल जुजुपिसं दीक्षा

सूर्य ग्रहण जुल धायेवं कायेगु याः। मल्ल जुजुपिनि दीक्षा निगूकथं कायेगु यानातःगु खनेदु। छगू गृहणय् कायेगु जूसा मेगु मू–देखा धकाः खः। यदि मू–देखा हे सूर्य गृहणय् कालधाःसा मेबलय् कायेगु यानातःगु मदु। यदि सूर्य ग्रहण मखुबलय् मू–देखा कालधाःसा सूर्य गृहण जुल धायेवं हानं छकः नं दीक्षा कायेगु यानातःगु खनेदु। ने. सं. ७९६ ज्येष्ठ कृष्ण औंसी बृहस्पतिवार मृगशिरा नक्षत्रय् सूर्य गृहण जुल। थुबलय् ख्वपया जुजु जितामित्र मल्ल व उग्र मल्लं मू–देखा न्यन। येँया जुजुया दाजुकिजापिं नृपेन्द्र मल्ल, पार्थिवेन्द्र मल्ल व महीपतीन्द्र मल्लं साधारण देखा न्यनेगु याःगु खनेदु।

"सम्बत ७९६ ज्येष्ठ कृष्ण ।। अमावाश्य, मृगशिरनक्षेत्र, बृहस्पतिवार, थ्वकुन्हु सूर्यग्रास जुरो, थ्व ग्रास ख्प्वया जोशिन खु अंगुलि जोनिव उत्रग्रास धार, उग्रमालन गु अंगुलि जोनीव, दक्षिण ग्रास धाया, ख्प्वयापनिस क्षुथा जुव, उग्रमालन धायेथें व्यक्त याङ ग्रास खने दव थ्वगुलि ग्रासस सिद्वान्त राहुन, प्रमान याङाव ख्प्वया क्षुथा जुर, खण्डखाद्या राहुन, उग्रमालया सहि जुर ।। थ्वगुलि ग्रासम यया येसं श्रीश्री नृपतेन्द्र मल्ल श्रीश्री पार्थिवेन्द्र मल्ल श्रीश्री महीपतेन्द्र मल्ल थ्वपनि स्वम्ह फुकिजया श्री ३ तरेजुया दीक्षा काया दिन गुरू मनोहरराज उपाध्याजु ।। थ्वकुन्हु ख्प्वया राजाया ख्प्वसं श्रीश्री जितामित्र मल्ल श्रीश्री उग्र मल्ल थ्वपनि नेम्हसं दीक्षा काया दिन, गुरू धर्म्मन"

(पूर्णिमा अङ्क १२, २०२३ माघ संक्रान्ति २५–२६)

दीक्षा न्यनेगु ज्या सःस्यूपिं गुरू पुरोहिततपाखें जुइ। थुपिं थः राजगुरू नं जुइफु यदि थः राजगुरू योग्यम्ह मजुल धाःसा मेगु राज्यया सःस्यूपिं गुरू सःताः नं दीक्षा न्यनेगु चलन दु। सूर्य गृहणय् दीक्षा कायेगुलिइ ख्वपया भूपतीन्द्र मल्ल नं खः। थ्वया सूर्य गृहणय् काःगु दीक्षा ने. सं. ८०८ कार्तिक औंसिबलय् काःगु खः, बर

थ्व दीक्षाया तयारी आश्विन महिनांनिसें जूगु खनेदु ।

"सम्बत ८०८ कार्त्ति, आश्विन वदि १५ श्री २ भूपतीन्द्र मल्लया दीक्षायाता ... " भूपतीन्द्र मल्लया विवाह नं व हे दँय् जूगु खनेदु । "ने. सं. ८०८ कार्त्तिक वदि ४ आदित्यवार विवाहया इनाय छोया धरत" भूपतीन्द्र मल्लया दीक्षा का:बलय्या सूर्य गृहणया विवरण थथे ख:–

"प	म	मो	ग्रास	ई	पु	आ	पर्श
८	९	१०	अं ३	उ		द	ग्रास
६	१०	०	ज ३	वा	प	नै	मोक्ष"

गृहणवा स्पर्श ८ वजे जुया: ६ मिनेटय् ख: । ९ बजे जुया: १० मिनेटय् मध्य जुया: १० बजे मोक्ष जुइ । ग्रास जुइबलय् सूर्यया स्वलांगुति पूर्वय् स्पर्श जुया: दक्षिणय् ग्रास जुया: उत्तरपाखें पश्चिमय् वना: मोक्ष जूगु ख: । भास्कर मल्लया नं विवाह या:गु सालय् हे सूर्य गृहण दुगुलि उगु गृहणय् दीक्षाका:गु खनेदु ।

"सम्बत ८२८ आषाढ शुक्ल: ।। दशमी खातिनक्षत्र शिव योग बुद्धवार ।। थ्वकुन्हु श्रीश्री भास्कर मल्ल जुजुया इह्नि याङा दिन"

"सं ८२८ भाद्र पद कृष्ण ।। आमावशी थ्वकुन्हु सूर्यग्रास अंगुलि १० जोङ ।। थ्वकुन्हु श्रीश्री भास्कर मल्ल जुजुया दिक्षा काया दिन गुरू श्री विश्वभर उपाध्याजु ।।"

[पूर्णिमा, अंक १२ : २०२३ माघ संक्रान्ति ३१]

दीक्षा बियेगुली नृपेन्द्र मल्ल, पार्थिवेन्द्र मल्ल व महीपतेन्द्र मल्लयात मनोहरराज, जितामित्र मल्ल व उग्र मल्लयात धर्म्मज व भास्कर मल्लयात विश्वभर उपाध्याजुपिसं दीक्षा बिउगु खनेदु। थथं दीक्षा बिउपिं गुरूपिन्त तिसावसः दान दक्षिणा बियेगु चलन दु। गुगु दक्षिणायात 'गुरू दक्षिणा' धायेगु चलन दु। दीक्षा कायेगु खँय् नृपेन्द्र मल्ल, पार्थिवेन्द्र मल्ल, महिपतेन्द्र मल्ल व भूपतीन्द्र मल्लं निकः दीक्षा काःगु खनेदु। न्हापांगु दीक्षा च्वय् न्ह्यथनाकथं जूसा मेगु मू–देखा मेगु हे इलय् काःगु खनेदु। मू–दीक्षा कयाः भव्यकथं जात्रा यायेगु नं चलन दु। ने. सं. ७९७ फाल्गुणं नृपेन्द्र मल्ल, पार्थिवेन्द्र मल्ल व महीपतेन्द्र मल्लं दीक्षा कयाः भव्यकथं ये शहरय् जात्रायाःगु खनेदु।

"सं. ७९७ फाल्गुण शुक्ल।। द्वितीय उत्रभद्र नक्षत्र शुक्रवार थ्व कुन्हुन पेन्हुन पेन्हु न्हव श्री श्री नृपेन्द्र मल्ल, श्री श्री पार्थिवेन्द्र मल्ल, श्री श्री महीपतेन्द्र मल्ल थ्वपनि फुकिजुया दिक्षा कायेयात ङ्तस दुविखङ, पेन्हु कुन्हु मुर दिक्षा कायाव, श्री ३ द्वेगुलितोस देवदर्शन याङाव प्रेन्हुतो राजकुरस चाङ, थ्वयात पेन्हु छि पुयाव तेखुहो यङाव अग्निस्यख वियाव क्रिसि गयकाव, जात्रा याङाव देश दुत हव, गुरू लक्ष्मी नारायण भर्त्त।।" ५०

[पूर्णिमा अंक १२, २०२३ माघ संक्रान्ति; पृ २६–२७]

थुबलय् येँया जुजुया दाजुकिजापिसं लक्ष्मीनारायणपाखें दीक्षा काःगु खः। दीक्षा कयाः प्यन्हुतक दिगुद्यः दर्शन यानाः दरबारय् च्वनाः दोभानय् म्वःल्हुयाः अनंनिसें छापातःम्हं किसिया म्हय् तयाः जात्रा यानाः दरबारय् दुने दुतयंकेगु यात। भूपतीन्द्र मल्लं ग्रहणय् दीक्षा कायेलच्छिन्ह्यः नं दीक्षा कायेधुंकूगु खनेदु। "सम्बत ८०७ आश्विन वदि १५ श्री थाकुलजुस दीक्षा ..." मल्ल जुजुपिनि दिक्षा कायेगु आपाःयानाः च्वय् न्हयथनापिं जुजुपिं फुक्कस्यां दीक्षा औंसीखुन्हु काःगु खनेदु।

दीक्षा कायेगु परंपरा भव्यकथं जुइगु कारणं याना: उकियात मा:मा:गु हलंज्वलं धनराषी जुजुपिसं थ:गु राज्यदुने च्वंपिं वासिन्दात थाय्‌थासय्‌ करकथं नगद व सेवा कु कया: तरेयायेगु यानाच्वंगु खनेदु। जितामित्र मल्ल व उग्र मल्लया दीक्षाबलय्‌ चवंवाठ, नकदेश, साङा (साँगा) खनपु (श्रीखण्डपुर), बुदे (बोडे) भोट (बनेपा), पनौति, नारा (नाला), धरिखेल (धुलिखेल) थेमी (ठिमी) (पूर्णिमा १३: २३–२४) पाखें दीक्षाय्‌ मा:गु सामग्रीया रूपय्‌ 'सेवा कु' का:गु ख: । दीक्षाबलय्‌ फाया ला, चखुंचिया ला, 'थसखा', तित्रा, चुसा ला, ङ्या, ख्वेंया नापनापं दुगुया ला आवश्यक खनेदु । दुगु च्वय्‌ न्हथनागु सेवा कु जक खनेदुगु मखु कि विभिन्न व्यक्तितय्‌के समेत दुगु का:गुली दुगुया मूल्य व दुगु बिउपिं थथे ख: ।

"सं. ७९६ ज्येष्ठ वदि १५ दिक्षान दुगु काया दिन"–

देवराम चवताला म्ह २ मूर मो २५
बथल म्हं १ मो ६
संग्रामसिं म्हं १ मो ४
काशि क्वाठ मो ७
भयदेव म्हं १ मो ३
मनोहरसिं म्हं २ मो १३
कस्तवालाखु म्हं १ मो २
सर्व्वसिं म्हं १ मो २ दं १५
गणपतिसिं म्हं १ मो २
नरहरि जो म्हं १ मो २
घटर म्हं १ मो २
पालु म्हं १ मो २ दं १५
धाकचाया काय म्हं १ मो १ शुका ५
देवन्हु म्हं १ मो १ शुका ५ दं ६

चतुर्थी मेरु धर्व्वा म्हं ७
भायराम भटि म्हं २ मो १८
पुनराम म्हं १ मो ५
नरहरि धर्व्वा म्हं १ मो ३
कुतुवावत म्हं १ मो ४
रामेश्वर जो म्हं १ मो ४
मनोहर्लसि म्हं १ मो ५
गोवर्धनसि म्हं १ मो २
तवधेक म्हं १ मो २
मनिघल म्हं १ मो ३
माक्तित म्हं १ मो २
हाकु ख्वाल म्हं १ मो दं ८
वलभद्र म्हं १ मो१ श॒का ६"

दिक्षाया लागि थाय्थासं नगद नं कायेगु यानात:गु खनेदु । छ्गूहे राज्यदुनेया दरबारय् दुनेच्वंपि जुजुपिनि दिक्षा जुइबलय् नगद थाय्थासय् काइगु नगदय् एकरूपता मदु अक छम्ह हे जुजुया पालय् नं निगू दीक्षा बिभिन्न व्यक्तिया यायेमालधा:सा थाय्थासय् काइगु करय् एकरूपता मदु । ने. सं. ७९६ उगू मल्ल व जितामित्र मल्लया दिक्षा का:बलय्या नगद व भूपतिन्द्र मल्लया दिक्षाबलय् का:गु नगदय् एकरूपता मदुगु खनेदु । अझ थ्व निगुलि दीक्षा जितामित्रया राज्य-कालय (ने. सं. ७९४–८१६) हे जूगु ख: । अबु व ककाया दीक्षा का:बलय् क:मि नायो व बुहाक धख्वाँयाके नं कर का:गु खनेदु तर भूपतीन्द्र मल्लया दीक्षाबलय् थुमिके मका: । अबु व ककाया दीक्षाय् स्वया: छ्गू थासं आपा: का:गु थाय् बुरवहिव नं का:गु खनेदु । करया स्वरूपया अध्ययन यायेत थन ने. सं. ७९६ बलय् दीक्षाया लागि का:गु नगद व ने. सं. ८०७ बलय् का:गु दीक्षाया नगद न्ह्यथनेगु आवश्यक खना ।

ने. सं. ७९६ दीक्षाया दां दुका:गु		ने. सं. ८०७ दीक्षाया दां दुका:गु
नां	दां	दां
ठिमी	६१० मोटं	५३० मो
भोट	८०० "	५३० मोटं
पनौति	७०० "	५०० मो
नाला	४०० "	४०० मोटं
सांगा	३०० "	२५० मो
धुलिखेल	२०० "	२३० "
श्रीखण्डपुर	१०० "	१३० "
चोक्वठ	३३ "	५० "
बोडे	३२० "	२८० "
नगदेश	५० "	८ "
*'छे भादिर'	५०० "	३०० "
		(*राज्य दुने छेँया रेखदेख याइम्ह अधिकारी)
धख्वीं	७०० "	५३० "
क:मि मायो	४० "	×
बुहाक धख्वीं	६० " [पूर्णिमा १३ : २४]	×
बुरवहिक		१००

थथे थाय्थासं नगद कायेगु यानात:गुलिं मल्ल जुजुपिनि दीक्षाया लागि आपालं धनराशी मा:गु खनेदु। गुगु धन थ:गु धुकुतिं लिकायेगु मयासे जनता जनार्दनपाखें कायेगु यानात:गु खनेदु। च्वय् न्ह्यथनाकथंया धन उगु इलय्या दृष्टिं स्वलधा:सा आपालं ख:। थुबलय् धिबाया क्रयशक्ति आपालं दु। छाय्धा:सा उबलय् खेँय् छग:या छदां, कस्ति एकपाउया न्यादां, घ्य: एकपाउया न्हय्दां आदि बजार

भा: तच्वतं म्हो खनेदु । थज्या:गु बजार भा:कथं स्वयेबलय् दीक्षायात का:गु धिबा आपालं खः ।

दीक्षा कायेबलय् थीथी परिकारया धासा ता दयेका: नयेगु चलन नं दु । गुगुं धासा ला खालि दीक्षाबलय् जक दयेकेगु जुइ । न्या ओ (न्याया लाया ओ छुना: दयेकात:गु) धउखय् खुनेगु, क:सू ओ धउखय् खुनेगु, फसि व न्या छ्याना: दयेकेगु यानात:गु दीक्षाया छुं छुं धासाया परिकार खः ।

मल्ल जुजुपिनि त:धंगु धार्मिक ज्या मध्यय् छगू स:म्हं गुरू पुरोहितपाखें भिंगु लगनय् दीक्षा न्यनेगु खः । थ्व दीक्षा विशेष याना: सूर्य गृहणय् कायेफत धा:सा त:धंगु पुण्य भापेगु या: । थ्व ज्या मल्ल जुजुपिनि संस्कारकथं हे यायेगु परम्परा दु । न्ह्यागु नं संस्कार-कथंया ज्या जुलधा:सां भव्यकथं यायेगु मल्ल जुजुपिनि जूगुलि थ्व यायेगु नं भव्य जुइगु स्वभाविक हे खः । थथे भव्यताकथं यायेत थ:गु राज्यदुनेया जनता जनार्दनतय्त करकथं थ:त मा:मा:गु सामग्री संकलन याना: जनतातय्त अप्रत्यक्ष रूपं दु:ख बियाच्वंगु खः । तर जनतां जुजुप्रति आस्था, श्रद्धाया भावना तयेगुलि याना: जुजुया ज्याखँ नं थ:गु हे ज्याखँ भा:पा: ग्वाहालि यानाच्वंगु दु । जुजुपिसं जनताप्रति थथे थ:गु ज्यायात माक्व नगद जिन्सी कायेफुगुली जुजुपिनि राजनीतिइ नं त:धंगु स्थान दइ । थथे जुजुपिं जनतां लोकं व्हाकाच्वनेफुगु उदार दिलं याना: नं खः । जनतातय्त नं थ:गु दरबारया मनूतय्त थें वा छखा छेँय्च्वंपिं छगू परिवार थें जुजु व जनताया क्वातुगु सम्बन्ध दु । उकिं जनता व जुजुया- छम्हस्यां मेम्हसित सहयोग यायेगु भावना दु ।

थज्या:गु दीक्षा कायेगु परम्परा नेवा: समाजय् हिन्दूमार्गी व बौद्धमार्गी निगुलिइसं खनेदु । बौद्धमार्गीय नेवा:तय् विशेष याना:

महायानी पुरोहितवर्ग– वज्राचार्य, शाक्य, तुलाधर व थुने छम्ह व ब्वःने छम्ह चित्रकारतय् कायेगु चलन दु । खासयाना: थथे जूगु कारण थ्व ज्या यायेत हलंज्वलं ताःलाकेगु ब्यवस्था यायेत थाकुगुलि खः । न्हापा थ्व ज्यायात आपालं महत्व व गौरब बियेगु याःसा थौंकन्हय् थ्व ज्या यायेपि योग्यता दुपि सःस्यूपि गुरूपिनि अभाव जूगुलि थौंया पुर्खाय् उलि लोकं व्हाःगु खनेमदु । दीक्षा काल धायेवं आपालं जिउ मजिउया भेदभाव याना: जीवन हनेमाःगुलि न अप्पो धयाथें मनूतय् मयः । तर संस्कृतिइ सचेतपि ब्यक्तितयूसं थ्वयात हनेगु व बांलाःगु भावना हे स्वयाच्वंगु खनेदनि ।

मल्लकालय् फलप्राशन

मनूया जन्म जुइ न्ह्यःनिसें मृत्युतक्यात थीथी इलय् सामाजिक संस्कारकथं हनेगु चलन दु । थ्वहे संस्कारयात समाजशास्त्रीतयसं न्यागूकथं थथे ब्वथलातःगु खनेदु । (खत्री २०३६; १४१)

१. जन्म जुइ न्ह्यः मानेयाइगु संस्कारः— गर्भाधान, पुंसवन, सीमन्तोन्नयन आदि

२. मचाबलय् मानेयाइगु संस्कारः— जातकर्म नामाकरण, निष्क्रमण, अन्नप्राशन, चूडाकर्म, कर्णवेध आदि।

३. शैक्षिक संस्कारः— विद्यारम्भ, उपनयन (व्रतवन्ध) वेदारम्भ ।

४. विवाह संस्कार ।

५. अन्त्येष्टि संस्कार ।

थ्वय् न्ह्यथनातःगु मध्यय् समाजय् जन्म जुइन्ह्यःया संस्कार व शैक्षिक संस्कार छुं हे खनेमदये धुंकलः । मचाबलय् याइगु संस्कार, विवाह संस्कार व अन्त्येष्टि संस्कार जक खनेदनि। मचाबलय् याइगु संस्कार नं छुं छुं न्हनावनाच्वंगु खनेदु । अस्पतालया सेवाकथं मचातय् जन्म जुलधाःसा थज्याःपिं मचातय् जातकर्म संस्कार मजूगु खनेदु । थ्व संस्कारकथं मचायाके स्वानाच्वंगु 'पि' यात छुटय् यानाबियाः गुगु कुल जातय् जन्म जूगु खः वहे कुलया जात जुइगु

खः । थ्व संस्कार जुइबलय् मचायात 'पि' ध्यंका लि* भाग्वनी वा नैर्न मचायात घ्यःकस्ति नकेगु याइगु खः । गुम्हगुम्हस्यां अबुम्हेस्यां घ्यःकस्ति नकेगु याइ । गुम्हगुम्हस्यां ब्राम्हण वा पुरोहितं मचाया म्यय् घ्यःकस्ति स्वस्ति च्वयाः घ्यःकस्ति नकेगु याइ । थ्व संस्कारयात 'धृतमहप्राशन' धकाः नं धाः । जातकर्म संस्कार यायेग्वासानिसें थ्व संस्कार नामाकरण वा मचाँबू ब्यंकेखुन्हु यायेगु यानातल । मचाबूगु थासं (विशेष यानाः छेँय्) मेगु थासय् यंकेगु निष्क्रमण संस्कार खः । थ्व संस्कार न्हापा मचाबू ब्यंकेधुंकाः मचाबू लहिउवनेबलय् जूसा अस्पतालया सेवा प्राप्तयाःपिं मचातय्सं मचाबू ब्यकेन्हयः याइगु जुल । अन्न लिपा अन्नप्राशन याइगु खः । मचाबलय् याइगु संस्कारय् नं कर्णवेध संस्कार छगू बाँलाक हे न्हनावनाच्वंगु दु । थौंकन्हय् खास यानाः समाजय् यानावयाच्वंगु संस्कार मचाबू ब्यंकेगु, अन्नप्राशन, चूडाकर्म वा ब्रतवन्ध व अन्त्यष्टि खः ।

मचातय्गु बौद्धिक, शारीरिक वा मानसिक विकासया लागि थीथी नँसात्वँसाया आवश्यक जू । थथे थीथी नँसात्वँसाया आवश्यकतायात ध्यानय् तयाः क्रीगु समाजय् थीथी इलय् संस्कारया रूपय् मचातय्त नँसात्वँसाकथंहंक म्हसिकाः नकेगु याइ । थथे संस्कारकथं नँसात्वँसा नकीगु खः धृतमहप्राशन, फलप्राशन व अन्नप्राशन। क्रीगु समाजय् 'पि' मध्यंकं मचातय्त 'सतु' नकेमज्यू धयागु चलन दु । थ्व खासयानाः मचायात घ्यः कस्ति मनकूगुलि खः । 'धृतमहप्राशन' बलय् मचायात घ्यः कस्ति नकेगु याइ, अनंनिसें मचायात सतु नकेमाःसा नकेगु याइ ।

घ्वःकस्ति नकेधुंकाः मचातय्त नकीगु नसा खः सिसाबुसा। थ्व हे संस्कारयात 'फलप्राशन' धाइ। थ्व संस्कार क्री नेवाः समाजय्

* ग्वःगु ग्वय्लय् 'पि' तयाः ज्वःगु चकुं ध्यनीगु खः।

न्हनावनाच्वंगु खः। थ्व संस्कार अन्नप्राशन स्वयां न्हापा व धृतमह-प्राशन स्वयां लिपा दथुइलाःगु संस्कार खः। गनं गनं अन्नप्राशन याइबलय् नापंतुं थ्व फलफुलप्राशनया संस्कार यानावयाच्वंगु नं खनेदु। तर अथे जूसां फलफुलप्राशन धायेगु मयासे 'अन्नप्राशन' धकाः धायेगु यानावयाच्वंगु दु। विधिवत रूपं बांलाक अन्नप्राशन याइगु संस्कारय् दुने थौंतक नं 'फलप्राशन' यानावयाच्वंगु खनेदु। चाहे व हिन्दूमार्गी जुइमा चाहे बुद्धमार्गी जुइमा।

खास फलप्राशन मचा स्वला वा ष्यला दतकि याइगु संस्कार खः। बौद्धमार्गीतय्कथं यदि मिसामचा जूसा स्वला दतकि फलप्राशन याकिइ अले मिजंमचा जुल धाःसा ष्यला दतकि याकी। गथे अन्न-प्राशन मिजंमचाया खुलां याःसा मिसामचायात न्यालां याइ। अथेतुं फलप्राशनय् नं मिसा व मिजंमचा लच्छि लच्छि पाकाः यायेगु चलन दु। थौंया लिमलाःगु ई व ब्यसाः थिकेगु इलं यानाः अन्नप्राशन व फलप्राशन छन्हुं हे तुं याःसां अन्नप्राशनकथं थीथी नसात्वँसा दुगु थायभु न्हयच्याके न्ह्यः द्यः पूजायानाः मिसी, नैंक्याः, छ्वःरा, हाकःगु सिसाबुसाया प्रतिनिधित्व यानातःगु सिसाबुसा मध्यय् तु वा केरा व ग्वःगु सिसाबुसाया प्रतिनिधित्व यानातःगु न्हयागुसां गथेकि पासि, सुन्तलासि, कम्सि आदि मध्यय् छगू वा छगू स्वयां अप्वःया सिसा-बुसा व मरि आदिया कुचा तयातःगु न्हयच्याकाः मचायात नकेगु याइ। थथे सिसाबुसा, मसला व मरि तयेगु वस्तु मिसामचा व मिजंमचा स्वयाः पाःगु खनेदु। मिसामचा जूसा चायागु पाल्चा व मिजंमचा जूसा सिपिंतिचाय् फलफूल व मसला तयाः द्यःद्यःपिन्त छायाः थःथिति फुकी, गुरूजु आदिपिन्त भाग तयाः मचायात नकेगु याइ। हिन्दूमार्गीयितय् जूसा रिकापि वा लप्तेय् ग्वयम्* नैंक्याःम्** व

* ग्वःगु ग्वय्‌या छ्यंपाखे च्वंगु कुचा।

** ग्वःगु नैंग्याःया छ्यंपाखे च्वंगु कुचा।

केरा तयाः छगू भाग सूर्द्योयात छाइ, छगू भाग मचायात व मेगु छगू भाग कलः भाग धकाः तयाः मचायात नकेगुलिइ सोधन* यानाः द्यःछानाःलि मचायात नकेगु याइ धयागु धापू नांजाःम्ह भाषाविज्ञ भाजु रमापतिराज शर्माजुया खः ।** वयकःया धापूकथं फलप्राशन धयागु संस्कार मचायात स्वला दतकि याइगु खः. । थ्व बिधि सिधयेधुंकाःलि कलः द्यःयात चिपगु कलः वायेगु चलन नं दु । थथे सिसाबुसा, मसला दुगु नकेधुंकाःतिनि मचायात अन्नप्राशन धकाः थीथी अन्न, तरकारी, ला, थ्ये, न्या, मरि आदि दुगु थाय्भू नकेगु जुइ । साधारणतया स्वयेबलय् फलप्राशन संस्कार धयागु मदुथें हे च्वं तर वास्तविक अन्नप्राशनबलय् नकिगु नेंसायात ब्वथलेबलय् फलप्राशन व अन्नप्राशन संस्कार छुटय् जुयावइ । फलप्राशन व अन्नप्राशन धयागु संस्कार थीथी हे संस्कार खः । अलग अलग हे याइगु खः । ने. सं. ७६४ ब्वपया जितामित्र मल्ल जुजुया थाकुरजुया फलप्राशनयागु धलःपौ लुयावःगु दु । गुगुलिं फलप्राशनबलय् छु छु पूजा यायेमाः, गुलि सिसाबुसा माः, गुलि थ्वय् सःते माः धयागु खं स्पष्ट जूवइ । थ्व धलखं न्हनावनाच्वंगु फलप्राशनयात छु छु सामग्री माः धयागु स्पष्ट याइ । धलः थथे खः —

"सर्वदा शुभमस्तु ।। शिवे ।। फलप्राशनयात दयके मार करेशपूजा ।। जापूजा के कुंड–२ ।।

---

* नीलखं फलफुल दुगु रिकापिं चाःहुकेगु ।

** थ्व नैंक्याःमू, ग्वय्मू तइगु खः व स्वभाविक खः । छाय्धाःसा मचात गनं यंकेमाल धाःसा वा वयागु नामं सुं द्यः पूजा याना-बिइमाल धाःसा चोकि तयाः पूजा याइबेंतु नैंक्याः ग्वय् छग्वःछग्वलं मतसे उकियागु चत्का च्वकाजक तयाः चिधंगु धकाः संकेत याः । चिधिकःम्हसित चिधंकथं ल्वय्क जुयाच्वंगु खः ।

गोग्रास	मिरा नेउत पु १	मताके फं २	नलिक्याल
कुम्हरपूजा	आरति	मताके माधे जु २	कपूल
द्वल १६	चरपति	ग्वयभति	मताफा
नेउत १६	वलि पूजाभू पात ४	ग्वय	तालचा ध्वात
ग्वरजा १	सेपितिन मारक्व	ग्वाल	से

स्वान	पूजावलि दक्व १
द्वके	कुम्हरजुपनि दक्व
सादुदुपात १	वाहालवत दक्व
ह्याङ्‌ लं	सेष्ट दक्व
सग्वन जु १	चक्वाठ भंदिल
मतपूजा जो १६	भंसार
सेसा ता ८४ फक्व	छें भंदिल
छाय ग्वय ग्व १००	पापु
शिपतिन वियमारको	अटमर दक्व
देवस्ता मारको	अटमल दुवनेया म्हं ४६ म्हांयाता
दुदेयता मारको	ववोथामचा
	भलिपनि दक्वनं मार
	सुवाल भंदिल ६
	होत्रा मारं थ्वते

फलप्राशनयात थ्वते माल ।। शुभमस्तु सर्व्वदा ।। श्रीश्री जय जितामित्र मल्ल जुजुया थाकुरजुया फलप्रासनया ।। सम्बत ७९४ पौष शुदि ५ थ्व कुन्हु याङा ।।"

(धर:पौ २२५५:६)

थ्व धल:कथं जुजु जितामित्र मल्लया काय्‌या फलप्राशन जूगु धका: सिइदु । तर ख्वपया जुजुपिनिगु राज्यक्रम स्वयेबलय् जितामित्र मल्ल धुंका: जुजु जूम्ह भूपतीन्द्र मल्ल ख: । वया जन्म ने. सं. ७९५

कार्तिक शुक्ल षष्ठीखुन्हु जूगु खः। (राजबंशी २०३३: १६७) थ्वकथं जुलधाःसा जितामित्र मल्लया भूपतीन्द्र मल्ल तःधिकम्ह काय् मखु धकाः क्यंवः।

धलःपौकथं फलप्राशन याइबलय् कलश पूजा, मत पूजा, जापूजा व कुमार पूजा यायेमाः धकाः क्यं:। अथेतुं थौंकन्हय् छता निता जक सिसाबुसा तयेगु यानातःगुलि उगु इलय् ८४ ता सिसाबुसा वा फयांफक्व आपाः परिकारया सिसाबुसा तयाः मचायात सिफँ* लुयाः धउ सगं बियाः फलप्राशन यायेमाःगु धकाः सीदु। उगु लसताय् राज्यदुनेयापिं विभिन्न भारदार, प्रशासनिक अधिकारीतय् नापनापं थ्याःपिं राजकुमार व मथ्याःपिं राजकुमारपिसं समेत ब्वतिकायेमाःगु चलन नं स्पष्ट जू।

सिसाबुसा नयेगु धयागु शरीरया लागि आपालं लाभदायक खः। उकियानाः हे थौंकन्हय्या डाक्टरीय् मतकथं लच्छि दुम्हः मचायातनिसें सिसाबुसाया रस बिया यंकेगु चलन दु। तर अथे दुसां र्छी नेवाःतय्सं लच्छि दुम्ह मचायात फलफूलया रस बियेगुलिइ भचा लिचिलेगु हे याः। यदि थ्व फलप्राशन संस्कार नं अन्नप्राशन थेंतुं माःगु संस्कार हे भाःपियेगु याःसा र्छीसं नं मचातय्त गथे अन्नप्राशन धुंका मचातय्त साधारणतया छुं हे मछि मजुइक भचाभचा यानाः जा वा नँसा नकेगु सुरू यानायंकागु खः अथेंतुं फलप्राशन धुंकाः नं मचातय्त छुं मछि मजुइक हे सिसाबुसा नका यंकल धाःसा मानसिक व शारीरिक विकास याकनं जुइ। फलप्राशन मचाबलय् याइगु संस्कार मध्यय् छगू संस्कार खः। समाजशास्त्रीतय्सं त्वःफिकातःगु छगू तःधंगू संस्कार खः। थ्व संस्कारयात नं संरक्षण यायेमाःगु अति आवश्यक खनेदु।

---

* पाथी स्वां, जाकि व सिसाबुसा तयाः छ्यँनय् लुयाः पवित्र यायेगु।

मल्लकालय् नसात्वँसा

मनूया न्हापांगु आवश्यकता नसा खः म्वानाच्वँतले न्हिंन्हि धयाथें नयाच्वनी त्वँनाच्वनी । थुकि मनूया शारीरिक व मानसिक विकास यायेगुलिइ तःधंगु गुहालि यानाच्वनी। संसारय् नसात्वँसां छगू हे वस्तू जूसां थाय् स्वयाः, समाज स्वयाः थःथःकथं नयेगु यानाच्वनी । चीनिया नसा संसार प्रख्यात थें तु नेवाःतय् नसा नेपाः प्रख्यात। नेवाःतय् थीथी इलय्ब्यलय् नसा नयेकथं थीथी नखः चखः हनावयाच्वन । सुन्ति नखः– मरि, फलफूल, सकिमिला पुन्ही– चाकुहि सकि, योमरि पुन्ही–योमरि, घ्यःचाकु सँल्हू– घ्यःचाकु, सिथि-नखः– थीथी प्रकारया ओ, पञ्चदान चःह्रय्– स्वाःरि मार्पा, क्षिर गुँपुन्ही– गुता बूबःया क्वाति, यँद्याःपुन्ही– समय्, चथाः– कःनि मुस्या, मोहनीया– ला थुकथं थीथी नखःया थीथी नसायात महत्व बियाच्वंगु यामकथंया शारीरिक अवस्थायात ल्वयेक नयेगु यानातःगु खः । न्हि न्हि नयेगु नसात्वँसा बाहेक नेवाःतय् थीथी परिकाऽया नसा म्वजय् नइगु खः । नेवाःतय् म्वय् बुसांनिसें सीबलय् याइगु कर्मकाण्ड, धर्मकर्म, गुठी-गहना हना, छेँ पलिचिनेगु आदि चिकिचा-धंगु छगू जक ज्या याःसां म्वय्, ततःधंगु ज्याः याःसां म्वय् । म्वय् छ्वाःखेरं तयाः बिचय् नेवाःत च्वनाः म्वानाच्वंगु दु । नेवाःतय् ति म्वय् मेगु छु नं जातिया दइमखु । नेवाःतय् ठवः म्वय्, क्वथा म्वय्, मिसा म्वय्, भि म्वय्, जा म्वय्, ख्यः म्वय्, लसता म्वय्,

तिथि भ्वय्, पस्ताः भ्वय्, मरि भ्वय्, जाभू भ्वय् स्वजात भ्वय्, बिजात भ्वय् आदिकथं हनावयाख्वंगु खनेदु ।

भ्वजय् छ्यलिगु नसाया परिकार थाय्, जाति, भ्वय्, वर्ग आदिकथं पाः । गथे कि यलय् छुं नं भ्वय् जूसा 'मी ववाः' मदयेक मगाःगु परिकार जुइ । पुँतय् बियाछ्वयेगु भ्वय् जूसा जोपसा, ओ व लापिइ थयेके बिइमाः । मिसात बियाछ्वयेगु भ्वय् जूसा छ्याल्ला* तयाः भ्वय् नकेगु याःसा मिजंतय्त विवाह याइगु भ्वजय् उगु लाया परिकार तयेगु जुइमखु । भ्वजय् छसरा, निसरा, स्वसरा व प्यसरा धकाः लिसालिसा तयेगु नं च्वये न्ह्यथनाकथं पाः । थथे छसरा निसरा यानाः भ्वजय् नसा तइगुलिइ न्हापांगु सरा आपाः परिकार, अनं लिपायागु सरा म्हो म्हो यानाः परिकार तयेगु यानातःगु दु । गुगु वैज्ञानिक खनेदु । नसा नयेगु फुक्कं पचयेजुइकथं कीगु भ्वजय् पाउँ, धउ, फलफुल व अय्लाः लिपा तयेगु यानातल ।

कीगु समाजय् भ्वजय् विशेष यानाः प्यता घासा, खुता घासा, न्याता घासा, ख्रिनिता घासा व चयेप्यता घासा तयाः नकेगु चलन दु । ल्वःचाः भ्वय् छगूली धाःसा थाय्भुइ गुलि परिकारया घासा तयेगु खः उलि हे घासा तयाः नकिगु खः । तर थौंकन्हय् पस्ताः भ्वय् धकाः थथे चयेप्यता घासा तयाः नकेगु मयायेधुंकल । मचाबू ब्यंकाः तइगु आगंब्वचाय् खुता घासा तयेगु चलन दु । नेवाः समाजय् कूला (सुथय् जा नयेन्ह्यः नयेगु नसा), द्योना (सुथय् नयेगु जा) तुच्चा (न्हिनय् नयेगु– गुगुयात बजि नयेगु नं धाः), बेलि (बहन्निइ नयेगु जा), पाहाँ (हनेकथं सत्कार यानाः नकेगु), च्याकू (भ्वय्बलय् च्याकू ला तयाः बजि नइगु), बिदा (भ्वय् नये सिधयेकाः ग्वाः ग्वय् नापं अय्लाः त्वनिगु), लैकाःबाहाः (भ्वजय् लैकाः जूपिन्त नकिगु) आदि धकाः नयेगु चलन दु । भ्वजय् नसात्वाँसाः तयेगुलिइ लिङ्गभेद

---

* छ्याल्ला– सिके, ला तयाः दयेकातःगु छगू परिकारया ला घासा ।

दु । नसा मिजंपिसं तयेगु या:सा त्वँसा (अय्ला: थ्वँ) मिसापिसं तइगु ख: । अय्ला: लुइगुलिइ भ्वय् स्वया: नकित जुइ । इहिपा: भ्वय् जूसा इहिपा:या:म्ह काय्मचायात मरि लहिका: लिउलिउ तया: मांम्ह भम्चा थें छाय्पिया: गौरबताया: अय्ला: लुयावइ । भ्वजय् छलु निसें न्यालुतक्क अय्ला: लुइगु चलन दु । छलुयात समाजं बांला: मतायेकू । न्यालु जुलधायेवं तच्वतं बांला: तायेकीगु ख: । न्यालु अय्ला: विशेष याना: अय्ला: लुइपि यक्व दया: थ्याकेमाल धायेवं जुइगु ख: ।

थज्या:गु नेवा: समाजय् भ्वय् नकेगु संस्कार आ:यागु जक मखु । आ: ला भ्वजय् म्हंचायेकेत विदेशी प्रभावया भ्वय् न्यायेका ह:गु खनेदु । थज्या:गु नेवा समाजया भ्वय् मल्लकालंनिसें खनेदु । मल्लकालय् थौंकन्हे थें बुसांनिसें मृत्यु संस्कारतक्कं याना: भ्वय् नकेगुया नापनापं थीथी धर्मकर्म, दान, प्रतिस्थापन आदि याना: नं भ्वय् नकेगु चलन दु । थौंकन्हे भ्वय् नकीबलय् थ:थिति इष्टमित्र थेंतु थ:गु राज्यदुनेच्वंपि भाइ-भारदार, जनता, थ:थिति, मित्रराष्ट्रया जुजु, जनता आदि स:तेगु चलन दु । जा भ्वय्, मरि भ्वय्, ला भ्वय् आदि मल्लकालंनिसें खनेदुगु भ्वय् ख: । थथे भ्वय् जुइबलय् मनोरञ्जनकथं थाय्थासं प्याखं हया: प्रस्तुत यायेगुया नापनापं भ्वय् नकीबलय् दर्जाकथं उच्च–निम्नकथं भ्वय् नकेगु चलन दु । भ्वय्या लागि वा छुं ज्याय् व:पिं दत वा व्यक्तिंतय्त दरबारं न्हि न्हि नयेत मा:गु जाकि, बजि, माय्, ला, तरकारी आदिया बन्दोबस्त यायेगु नं चलन दु ।

मल्ल जुजुपिनि भ्वय् भब्यकथं जुइगु जूगुलिं भ्वजय् थीथी नसात्वँसा रेखदेख याइगुलिइ हाकिम थें याना: छगू छगूया ज्याया जिम्मेबारी बिया: उगु ज्या बांलाक यायेगु लागि ज्यामित बन्दोबस्त याना: तयेगु नं चलन दु । 'बजि भादिल', 'ला भादिल', 'ति भादिल'

'धलि भादिल', 'बसुजात भादिल' 'मरि भादिल', आदि धका: भ्वय्यात मा:गु ज्वलं बजि, ला, अय्ला:, थ्वँ, धउ, बसुजा:, मरि आदिया रेखदेख यानाः व्यवस्था याग्रेगु ज्या जुइ। थ्व फुक्कं रेखदेख याइम्ह छम्ह मुख्यम्ह भरि धकाः दयाच्वनी। अथेतुं नसा दयेकेगुलिइ सुवाः च मरि छुयेगुलिइ मरि क:मि धका: दु। मल्ल संस्कृति दुने खुता घासा, च्याता घासा, ङिनिता घासा व चयेप्यता धासा धकाः दु तर अथे दुसां नसात्वँसा तयेगुलिइ एकरूपता मदु। च्याता घासा तयाः ब्राम्हणतय्त नकेगु छगू जूसा च्याता घासा फ्वगितय्त नकीबलय् छगू हे जूगु खनेदु। द्यो पूजायानाः समय नकेंगुलिइ बजि, स्याःबजि, सुकुला वा छुयाला, ओ वा चतांमरि जक दुसा गनं समययात मुस्या, न्या, सुकुला, 'चपमधे' वा चतांमरि, कताथ्वँ, बजि, स्याःबजि नं दु। भ्वजय् खनेदुगु नसाय् बूबह, वाउँचा, ला, अय्ला:, थ्वँ, मरि, मसला आदि खः।

मल्ल संस्कृतिइ खनेदुगु छुं छुं नसात्वँसा थन न्ह्यथने–

मरि— विधिव्यवहार, धर्मकर्म, पूजाआजा, दैनिक उपभोग आदि थाय्थासय् मरिया उपयोगिता दु। गुगुं मरि पूजाय्, धर्मकर्मय् जक छ्यलिगु जूसा गुगुं मरि दक्व थासय् छ्यलेगु याः। उगु इलय् खनेदुगु छुं मरि थथे खः–

फीला (ग्वलाःगु मरि)	मिथायि	दुरूमरि	कचरि
जाहागिर वाला (")	जुलेवी	तककला	माथा
चुलमा (")	खाजा	सत्कला	आति
खालुत	लुचयि		

(ताहाकःगु मरि)	(फ्याच्चाच्वंगु)	छुचुं मरि	फेनी	योमरि
चपमरि	चतांमरि	आनि	चाकुमरि	पुरिमरि
चफुमरि	ताय्मधि	रेबुवा माघे	सगामाघे	खादवाला

लड्डु– क) सत्करांक लड्डु ख) मुक लड्डु ग) सियिव रदुवा
घ) ताय् रदुवा

मरि दयेकेत विशेष यानाः छुचुं, जाकिचुं, चिकं, छ्यः, साखः व कस्ति खः। चपमरि, चफुमरि, खुलुत, चुलमा, रेवुवा, योमरि पूजाय् छ्यलेगु याःसा मेगु भ्वजय् विधिव्यवहारय् छ्यलेगु याः। विवाह याइबलय् 'वाता छ्वय' 'कुछ्वय्' धकाः मिजंया थासं मरि तय्गः मिसाया छेँय् छ्वयेगु चलन दु। थथे छ्वइबलय् तइगु विशेष मरि आति, सवइवेल, मिथायि, माथा, खाजा खः। थथे मरि छवयेबलय् वा सुयातं मरि बिइबलय् मरिकसिइ क्रिनिता मरि तयाः बियेगु चलन दु। इहिपालय् छ्यलिगु विशेष मरि छुचुं मरि, फिनी, कचरी, माथा, आता, सवैवेल, खाजा, तायलड्डु आदि खः। दरबारय् भ्वय् जुल धायेवं थाय्थासय् बिभिन्न व्यक्तितय्त नं मरि इनेगु चलन दु नापं भ्वय् वःपिन्त मरि थयेका छ्वयेगु नं चलन दु। नेवाःतय् महत्वपूर्णगु नसामध्ये छगू 'ओ' नं खः। गुगु मल्लकालंनिसें थीथी परिकारया 'ओ' दयेकाः नयेगु यानावःगु खनेदु। थुबलय् खनेदुगु ओ 'मायओ, कःसूओ, मूओ, मुसूओ, भुतिओ, मुस्याओ, खेँओ, फसिओ, न्याओ, छुखिओ, लैंओ आदि खः। ने. सं. ८०७ ज्येष्ठ शुदि १५ जितामित्र मल्लं पनौतिया ब्राम्हणतय्त सःता भ्वय् नकूबलय् सन्कलालदु, खालुत, खाजा, मिथायि, सवैवेल, फ्रिला, खातवाला, जाहागिरिवाला माथलदुवा, केलदुवा, माय्ओ, कःसूओ, मूओ, मुस्याओ, भुतिओ, छुँखिओ आदि तयाः नकूगु खः।

ति— नखःचखःमध्ये साखःति त्वंकेगु व त्वनेगु छगू चखः अक्षयतृतीया खः। गुगु चलन मल्लकालंनिसें खः। थुबलय् पूजा, दान धर्म, याइबलय् ति "पाङ्छुवोनाया छयाङाति" साखःति सियु साखःया ति, तेतुलशी ति, सासेति, मिसी ति, अम्बःया ति, अनारया ति, चाकु ति, दुरू, लस्ती आदि खः।

लागु पदार्थया ति– कालथ्वँ, अजिथ्वँ, कताथ्वँ, करिथ्वँ, केजुलिथ्वँ, ह्याउँथ्व व अय्ला: ख: । थुकीमध्ये 'केजुलिथ्वँ' छगू पूजाय् जक छ्यलेगु व मेगु फुक्कं थ्वँ पूजा व भ्वजय् नं निगुलीसं छ्यलात:गु खनेदु । कालथ्वँ, अजिथ्वँ, करिथ्वँ, केजुलिथ्वँ आदिया परम्परा खनेमदु ।

जाकि/बजि– जाके, वाड्ःके, पुवाके, पावाके, हाकुके, स्वानवा, ताय्सिवा थुबलय् प्रचलितगु जाकि ख: । उकिइ मध्ये 'हाकुके' नं त:धंगु स्थान कयाच्वंगु दु । ताय्सिवा, स्वानवा, पावाके व वाड्ःके विशेष याना: पूजाय् जक प्रयोग जुयाच्वंगु खनेदु ।

भिबजि, सगाबजि व स्या:बजि याना: स्वंगू परिकारया बजि खनेदु ।

बूब:लय्– माय्, म्वा:, भुति, सिम्पु, तग्व: कय्गू, चिग्व: कय्गू, मुसू, मू, क्वेँल:, प:माय् ।

तेलहन– ईका, प:का, तू, हामो (सियु, वेँचु, हचाँगु, हाकु हामो) आदि ।

पूजा व ब्राम्हणयात नकेगु याइबलय् बिभिन्न परिकारया जा थुया: नकेगु चलन दु । पूजा यायेगुलिइ ला व जा नं तयेगु चलन दु ।

छोलाओ जा– नासक ओजा, धउ जा, दुरू जा, चाकु जा, कस्तिओ जा, पुवाके जा, खिचरि, मुकओ जा, क्षीर जा, हरडिओ जा, धेर जा, गोरडुओ जा, मुसुर जा, मास क्षिचरी, आदि ।

मसला– जी, मलय्, हिं, पालु, हलू, चि, चिकं, सुँ, सुकुमेल, यल्ला, गोलोचन, बेहरड, पिपी, सासे अव्वात, नैंक्य:, मिसी, मखाँ, दाँख, ख्व:सिं, खय्गुलि, इमू, सुपाचुन, ग्वा:, ग्वय् आदि आदि ख: । ग्वय् स्वंगू प्रकारया दु 'सगाग्वय', भिग्वय् व छा:ग्वय् ख: । मसला

प्वः चिनेबलय् च्याता व खुता तयाः चिनेगु चलन दु । पूजाय् विशेष यानाः च्याताया मसला जूसा 'सेवा कु'स खुता मसला खः । उगु इलय् च्याता मसला धायेबलय् ग्वयू, यल्ला, सुकुमेल, मखां, ख्वःसि, मिस्री नैंग्याः, व लवँ जूसा ग्वय्, मखां, खयूगुलि, दाँख, सुकुमेल, व सासे खः । 'भ्वजय्' मसलाप्वः व ग्वाः बियाः बिदा बियेगु चलन नेवाः समाजय् ड्बलयूनिसें या चलन खः ।

फलफूल– ब्याः, बःसि, बयूल, तुसि, तु, केरा, तःसि, ख्रम्सि, धाले, फँसि, ख्रम्सि, अम्बः, अँ, चाकुसि, भुयुफसि, आमली, खरबुजा, बेहरड, सम्मि, सुन्तलासि, कटहर, अंगूर, दाख, लाउनफतसे, तेतुलसे, राउत फतसे, कमलासे, कालाजंबीर, किमिसे (ग्वःगु फल) चाकुहे, सासे, कोबि फरसे, एकि, लैं आदि खः । थुबलय् चयप्यता परिकारया फलफूल खनेदु । थुलि परिकारया फलफुल तयाः फलप्राशन याके-माःगुलि हे सीदु थुबलय् यक्व परिकारया फलफुलत दु धकाः ।

तरकारी– खाखः, मितचो, तुकं, भान्ता, पोलःचा, फकं, ह्याउँगु फकं, गुँफकं आदि । ह्याउँगु फकं व गुँफकं विशेष पूजाय् जक छ्यलेगु यानातःगु खनेदु । मेमेगु तरकारी भ्वजय् व न्हि ज्याय् नं छ्यलाहयाच्वंगु दु ।

ला– नेवाःतय् प्रख्यातगु घासाया परिकार छता ला नं खः । छम्हहे प्राणीया ला नं थीथी परिकार दयेकेगु चलन दु । थथे दयेकेगुया मू कारण घासा तःथी दुयेकेगु व स्वाद व समाजया कला-त्मक प्रक्रया क्यनेगु खः । थथे दयेकेगु चलन थुगु युगंनिसें दु । थुबलय् लाया लागि छ्यलिगु हॅय्, थसखा, कालेज, चखुँ, बखुँ, तित्रा, बाखा, गुँखा, आदि पंक्षि व चल्ला, मे, 'वद्या' दुगु, फा, फैं, आदि खः । मंगलया प्रतिक न्या– पनौतिया न्या, पुखूया न्या, ठिह्ला न्या, 'भ्वजय्' तःगूमछि परिकारं दयेकेगु चलन दु । च्वय् न्ह्यथनागु प्राणीतयूगु ला थीथी परिकारं दयेकेगु यानातःगुलिइ छगू लाया परिकार थथे खः ।

छ्वय्ला– [ला मनाः वालातःगु ला], हाकुछ्वय्ला [ला छ्वयाः वालातःगु], पंला [धउ तयाः मनाः वालातःगु ला], हिंला [हिं व पाउँ तयाः वालातःगु ला], कचिला [ला कचि हे वालातःगु, थ्व निगू कथं जुइ– त्यानाः व मत्यासे], चुंला [ला त्यानाः दयेकातःगु] लाग्वः [त्यानाः ग्वःलाक चिनाः दयेकातःगु], लापी [चुंला त्यानाः ओथें चाकालाक दयेकातःगु], खुनाला । दायेकाला, ब्वतला । तकूला [पंलया छकू यानाः दयेकातःगु नलुगु ला], पुकाला [बिशेष यानाः ताःतू पुकेगु याः], हामोला [हामोलय् ला त्यानाः तयाः दयेकातःगु ला], सुकुला– सुकुला दायेकाः, पुकाः व छ्वयाः दयेकेगु चलन दु ।

थथे परिकार दयकेगुलिइ मे, दुगु, वद्या, फा, हँय् खः । छगूहे लाया परिकार नं थीथी प्राणीया दयेकेगु चलन दु । गथे कि–

पंला– मे, दुगु, फै, वद्या, चखुँ, हँय्, थसखा, गुंखाया, ख्येँया, ब्वँय् आदिया । चखुंला समेत थीथीकथं दयेकेगु याः । चखुंया ला व धउ तयाः दयेकातःगु पंला, चखुंया ला व पालु छ्यानाः चखुंया 'करन' व दुरूदाया, चखुंया छ्वय्ला, चखुंया कुवाफ आदि । मल्ल जुजुपिनि इहिपालय् फाया सुकुला खुनाः, कालाः, छ्वयाः, दुरू व फाया सुकुला खुनाः, हामोलय् फाया ला खुनाः, ख्येँ य फाया ला छ्यानाः लाया परिकार दयेकेगु चलन नं दु । भ्वजय् प्राणीतय्गु म्हय्च्वंगु मे, न्हचपु, सेँ, सोँ, नलु, दाः, झुकु, ग्वः, सःपू, ब्वँय्, छ्यंगु आदिया समेत थीथी परिकारया लाया घासा दयेकेगु चलन दु । यक्को भ्वजय् ख्येँ मनाः, ख्येँ ओ छुनाः, आतुपुतिइ ख्येँ थनाः तानाः, पुकाः, ख्येँनाप पाछाइ ल्वाकछ्यानाः मसला तयाः, ख्येँया पंला आदि परिकार दयेकेगु नं चलन दु । जनावरया आतापुती ख्येँ थनेथेंतुं चुंला, मसला थनाः उकियात कुचाकुचा यानाः पुकेगु छगू प्रकारया उबलय् लोकं न्हाःगु लाया परिकार खः । कचिगु केरा पुकाः चाकु वा कस्ति वा साख:लय् थुनाः दयेकातःगु घासा इहिपालंनिसें साधारणकथं नयेत तकं छ्यला

वयाच्वंगु दु । छाब: घ्यलय् भुटय् यायेगु, वालेगु, तरकारी दयेकेगु नं या: ।

मल्लकालय् भाषाय् जक विदेशी भाषाया प्रभाव ला:गु मखु नसाय् नं भारतया नसाया प्रभाव लनाच्वंगु दु । 'दहीबारा', जाहांगिरवाला, जुलेबी आदि मरि; ग्वा: नयेगु संस्कार उगु इलय् भारतय् बसोबास यानाच्वंपि मनूतय्गु प्रभावं ख: । थुबलय् दहीबारा मधासे थीथीया ओ धउलय् खुना: नयेगु चलन ख: । भ्वजय् थीथी थासय् मनूतय्त ला, बजि, मरि ब्व-ब्व थला: बियेगु चलन दु । थुबलय् नेवा: समाजय् ख्वनेदुगु त:जिगु लाया परिकार गोरमा, संन्याखना, त:खा: आदि छं खनेमदु । यक्को परिकारया ला नयेसःपि मल्लत थज्याःगु परिकार दयेका: नये मस: जुल खइमखु जुइ । त:खा:यात ला मूला धायेगु चलन दु ।

मल्लकालय् अस्थायी कर

लिच्छविकालय् थीथी करया व्यवस्था जुयाच्वंगु दु । थाय् थासय् कर काइगु व्यवस्था दुसा कर काइपिं अधिकारीतय्गु नां नं उल्लेख जुयाच्वंगु लिच्छविकालया ऐतिहासिक सामग्री दुने खनेदु । लिच्छविकालय् कर काइगु थाय् मध्यय् रत्नपार्क व नर्स क्याम्पसया दथुइ लाःगु सडकय् भूमिगत लँ दयेकेगु सिलसिलाय् गाः म्हुया यंकूबलय् लुयावःगु ल्वहंहितिनापं नं येँ देय् दुहांवइपिंके कर काइगु थाय् खः धकाः इतिहासवेत्तापिसं धयाच्वंगु खनेदु । थुबलय् आपालं करया व्यवस्था मध्यय् 'भोगभागकर' धयागु स्वंगू (भोग, भाग व कर) प्रकारया तच्वतं प्रचलितगु कर खः । [खत्री २०३६: १३४] थुबलय् स्थायी कर आपालं खनेदु ।

करया परिचय :–

राज्यया शासन संचालन, जनहित ज्या सनेत, राज्यदुने वइगु अनेकपाखें राज्य सुरक्षित आदि ज्या यायेत आपालं धनराशि माः । उकिया लागि सरकारं थीथीकथं धनया आम्दानी याइ । उकिइमध्यय् छगू आम्दानीया श्रोत कर खः । थ्व श्रोत लिच्छबि-कालंनिसें आधुनिककाल तक कायम जूसां नं उकिया रूप पानाः विकास जुयाच्वंगु दु । मल्लकालय् जनताया आम्दानीया छुं भाग पुलेमाः तर बुँज्या सनीपिं राजसेवाकथं ज्या सनाच्वंगु जुलधाःसा

थ्व इमिसं बुँया उत्पादनया छु भाग पुलेम्वा:गु बन्दोबस्त यानात:गु खनेदु। अन्तरराष्ट्रिय व्यापारकथं वस्तुया आयात निर्यात यातधा:सा प्राचीनकालय् थेंतुं 'भन्सा:' कायेगु व सुं परदेशीत वल:धासा 'भन्सार चौकी' धका: कर कायेगु व्यवस्था मल्लकालय् खनेदु। सुं नं जनता नियम बिरुद्ध वनधा:सा दण्ड जरिवानाकथं नं असुल यानाकायेगु चलन नं दु। थथे थीथीकथंया कर, दण्ड जरीवाना कयात:गु आय–राज्यय् जुजुपिसं थ:गु मा:मा:गु ज्या यायेगुली व सर्वसाधारण जनताया भिंया लागि, धार्मिक ज्याय् खर्च यानाछ्वइ। मल्लकालय् विकास जुयाव:गु छगू मध्यय् जातीय प्रथा ख:। थ्व जातीय प्रथा दुने विभिन्न संस्कार कर्मकाण्ड ब्वलनावल। संस्कार व कर्मकाण्ड धार्मिककथं हनेगु यानावल। अज्या:गु संस्कार व कर्मकाण्ड हनेत थुपिन्त सीमित आयं मगात। उलिजक मखु थ:थ:गु नां अनन्तकालतक ल्यंकेगु, धार्मिक जुजु धायेकेगुली मन ब्वात। उकिया फलस्वरूप थाय्थासय् थीथी द्य:या स्थापना, हिति, बुँगा:, फल्चा आदि स्थापना याना: थ:गु नां वा जनताया सुविधाया लागि वा सुव्यवस्थित समाजया गठन यात। लिच्वं:गु मल्लकालय् वया: थज्या:गु ज्या स्वंगू राज्यदुने तं प्रतिस्पर्धाकथं जुल। तर थज्या:गु ज्या यायेत जुजु स्वयंयाके माक्व धन मदुगु जूगुलिं जुजुपिसं राज्यदुने जनता मार्फत कर कया: थ:गु इच्छा पूर्ति यानाहल। राजदरवारय् दुने जुइगु ज्या, कर्मकाण्ड गथे कि व्याहा:, व्रतवन्ध, चूडाकर्म, दीक्षा, अन्त्यष्टिक्रिया आदि धार्मिक ज्याकथं देग: तयेगु, धार्मिक ज्याया लागि छें दयेकेगु, ल्वहँहिति दयेकेगु आदि उद्देश्य तया: मा:कथं थाय्थासय् काइगु कर अस्थायी कर ख:। छु धार्मिक ज्या व संस्कार सम्बन्धि कर्मकाण्डयात कर कायेमाल धा:सा दरवारं थाय्थासय् करया लागि पौ च्वयेगु या:। भूपतिन्द्र मल्लया व्याहा:बलय् करया लागि च्वयात:गु थथे ख: "शुभ विचाल श्री २ सुमति जय जितामित्र मल्ल देवसन जगन्नाथयाके खं थ्वते श्री २ थाकुलजुस एहेयाता सेवा

कु सम्बत ८०७ भाद्र शुदि १३ थेनके माल । (धरःपौ २५५५ः४ः३५१) दरबारय् दुने संस्कार सम्बन्धि कर्मकाण्ड व जुजुपिनि स्वइच्छां याइगु धार्मिक ज्या गबलें गबलें जक जुइगु जूगुलिं थज्याःगुया लागि कर अस्थायी कर खः ।

अस्थायी करया ता–

अस्थायी कर काइबलय् निगूकथं कायेगु यानातःगु खनेदु । छगू 'नगद' व मेगु 'जिन्सी' खः । च्वय् उल्लेख यानातयागु ज्या यायेत मल्ल जुजुपिन्तं नगद नं उलि हे आवश्यक जू । हानं अज्याःगु ज्या यायेत थ्वय् नं ज्वरय् यायेमाः धकिं थ्वयूया ज्वलं थःथिसं ज्वरय् यायेन्वायेक थाय्थासय् 'सेबा कु' धकाः जिन्सी कर कायेगु यातातःगु खनेदु । थ्व 'सेवा कु' धयागु अस्थायी कर लिच्वःगु मल्ल-कालय् आपालं प्रचलितगु कर खः । थुकी थ्वयूपात माःगु सामग्रीत गथे कि बजि, बूबः, लाया लागि मेय्, दुगु, फा, हँय्, मसलाय् ,चि चिकं, पालु, हलू, जीमले, नैंक्याः, खोंसि मिस्री, अयलाः, मरी, फलफुल बजिपिचा, सुकू, तुफि, अंप खंप, सलि, लप्ते आदि खः । थज्याःगु कर खवपय् जिtामित्र मल्लं भूपतिन्द्र मल्लया ब्याहाः, ब्रतवन्ध, चूडाकर्म, देगः दयेकेत आदि ज्या यायेत थाय्थासय् काःगु खनेदु । मेगु जिन्सी कर स्वरूप काइगु कच्चा पदार्थ खः । जितामित्र मल्लं खवपय् तलेजु चुकया दक्षिणपाखेया 'देवद्वार'य् च्वंगु लुँ सिधा-तःगु तोरण तयेत बनेपां ५६ धार्नी १ कुनला २ अस्ता व पनौति ७१ धार्नी १ पल व अस्ता सिजः तोरण दयेकेत काल । मेमेथाय् सिजःया लागि नगद हे काःगु उल्लेख जुयाच्वंगु दु । जिन्सी कर मध्यय् प्रचलितगु कर 'सेवा कु' खः । मल्ल जुजुपिसं याइगु ज्या छगूहे कथं 'सेवा कु' जक कायेगु मयासे ज्या स्वयाः स्वयाः 'सेवा कु' या नापनापं नगद नं कायेगु याः गथे कि भूपतिन्द्र मल्लया ब्याहाःबलय् जितामित्र मल्लं थाय्थासय् नगदया नापनापं 'सेवा कु'

नं कायेगु यानात:गु खनेदु । उकिं ज्याकथं नगद जक वा 'सेवा कु' जक वा नगद व 'सेवा कु' निगुलिं नं कायेगु या: ।

कर काइगु क्षेत्र–

मल्ल जुजुपिसं थ:थ:गु ज्याया लागि अस्थायी कर कायेगु क्षेत्र थ:थ:गु राज्यय् ला:गु गां–गामय्, त्वा: त्वालय्, मित्र राज्य गथे कि येँय् ज्या जूसा यल, ख्वप थ्वया नापनापं पश्चिमं पूर्वपाखे बसाईं सरयुजुइत व:पिं खसमग:तय्के ख: । भूपतिन्द्र मल्लया व्याहा:, चूडाकर्म, ब्रतवन्ध, दीक्षा व उग्र मल्ल व जितामित्र मल्लया दीक्षा का:बलय् च्वय् न्ह्यथनागु तोरण त:बलय् नगद व जिन्सी कर का:गु थाय् थथे खनेदु–

१) बनेपा २) पनौति ३) धुलिखेल ४) साँगा ५) नाला ६) खंपु ७) ठिमी ८) बोडे ९) नकदेश १०) चौक्वा:थ ।

ना: मित्र राज्य– यल, येँ व खसमग:त ख: । गबले गबलें प्रशासनिक अधिकारी गथे कि छेँ भादिल व नायोतय्के गथे कि क:मि नायो आदिपिंके नं मा:मा:बलय् मा:कथं कर कायेगु यानात:गु खनेदु ।

करया भार–

अस्थायी कर काइबलय् मल्ल जुजुपिसं दक्व क्षेत्रय् छथी मजुसे जनघनत्व वा थाय्या बस्ती उत्पादनकथं आपा: म्हो कागेगु यानात:गु ख: । (वज्राचार्य २०३२ : ११७) उलिजक मखु थाय् थासय् उत्पादन जुइगु वस्तूयात आपा: महत्व बिया: कायेगु यानात:गु ख: । गथे कि ठिमीया विशेष उत्पादन चाया थलबल जूगुलिं थन कर काइबलय् थज्या:गु वस्तूयात अप्व: ग्राह्यता बिया: कायेगु यानात:गु दु । वस्ती आपा: दुगु थाय् व आपा: उत्पादन जूगु

थासय् छगूहे ज्या जूसा अज्या:गु थासय् आपा: कर कायेगु याना-त:गु दु । उकिं च्वय् न्ह्यथनागु थाय् मध्यकालय् ख्वपय् अस्थायी कर काइबलय् बनेपा, पनौति व ठिमी न्ह्यागु ज्याय् नं मेमेगु थासय् स्वयां आपा: कर कायेगु यानात:गु खनेदु ।

भूपतिन्द्र मल्लया व्याहालय् बनेपां १६०० डबल, पनौति १५०० डबल व ठिमीं १६०० मोहर कर स्वरूप ब्यूगु खनेदु । [वहे पृ- ३८३ क] जितामित्र मल्लया ने. सं, ८०५ मार्ग नवमीखुन्हु जन्मदिन हुना: प्रतिस्थापन या:गु तलेजुया द्वारया तोरण दयेकेत बनेपां १४३० डबल, पनौति १२२५ मोहर व ठिमी १५२५ मोहर कर कया: छा:गु (वहे पृ- २८५ क) तर थ्व थाय्थासं कर स्वरूप उगु ज्यायात पुलेह:गु बनेपां १४३० मोहर, पनौति १२२५ मोहर व ठिमी १५२६ मोहर ख: (वहे पृ- २८४ ख) ।

ने. सं. ७९६ जेष्ठ औंशी खुन्हु जितामित्र मल्ल व उग्र मल्ल निम्ह दाजुकिजाया दीक्षा का:बलय् बनेपां ८०० डबल, पनौति ७०० डबल कर ब्यूसा (पूर्णिमा अङ्क १३ पृ- २४) ने. सं. कार्तिक औंसी खुन्हु भूपतिन्द्र मल्लया दीक्षाबलय् बनेपां ५३० डबल, पनौति ५०० मोहर व ठिमी ३५० मोहर (वहे पृ- ३८९ ख) ब्यूगु खनेदु ।

थ्वकथं स्वय्‌बलय् जुजुपिसं कर थाय्थासय् म्हइबलय् ज्या स्वया: जुइगु खर्चयात ध्यानय् तया: कयात:गु खनेदु । छगू हे ज्याखेँय् नं थीथी इलय् थीथीकथं कर कायेगु यानात:गु खनेदु । गथे कि भूपतिन्द्र मल्लया दीक्षा व जितामित्र व उग्र मल्लया दीक्षा-बलय् कयात:गु छगू हे थासय् अबुया दीक्षाबलय् आपा: कर जूसा काय्‌या पालय् म्हो कर कयात:गु खनेदु । थुकिं मल्ल जुजुपिसं थाय्-थासय् कर काइबलय् दर्जाया ज्याकथं आपा: म्हो कायेगु यानात:गु ख: ।

कर संकलन यायेगु–

जुजुपिसं थःत माःगु रकम वा जिन्सी गां गामय्, त्वाःत्वालय्, प्रशासनिक अधिकारी, थीथी ज्याया नायोतपाखें कर म्हइ। थथे म्हःगु कर थीथी ज्याया नायोतय्सं थःगु ज्याया अधिनय् दुनेलाःपि व्यक्ति-पाखें कर कयाः जुजुयात पुलेगु याइ। अथेतुं गां गामय् जुजु म्हःगु कर गां नायोतयसं त्वाःत्वाःया नायोतपाखें व त्वाःत्वाःया नायोतयसं थःगु त्वालय् दुनेलाःपि व्यक्तिपाखें कर कयाः गांगांया नायोतय्त पूली। थथे त्वाःत्वालं पूगु कर गांया नायोतयसं जुजुयात पुलेगु याइ। थथे कर तहतहकथं म्होयाः जुजुयात पुलीबु जूगुलिं करया भार जुजुं गांया नायो वा अधिकारीतय्त ब्यूसां मुख्य करया भार लाःपिं राज्यया प्रत्येक व्यक्तित खः।

'सेवा कु' कथं कर कायेगु यातधाःसा गां गामय् व थःगु राज्यया सतिक सतिकच्वंगु राज्यतय्के व राज्यदुने वस्ती याःवःपिं खसःमगःतयके खः। तर 'नगद' कथं कायेगु धाःसा प्रशासनिक अधिकारी, थीथी ज्याया नायोतय्के नं कर कायेगु याः।

मल्ल जुजुपिनि कर व्यवस्था आधुनिक सिद्धान्त (Cannon of Taxation कथं जुयाच्वंगु खनेदु। थुबलय् नैतिक धारणायात ध्यानय् तयाः जुजुपिसं थःगु ज्यायात माःकथं कर कायेगु यानातःगु करया सिद्धान्तया अध्ययन यानाः कयातःगु मखु। अमिगु विचार व आवश्यक पूर्ति यायेगुकथं कयातःगु खः। तर Cannon of Taxation अनुरूप जुल। गुगुलिं यानाः मल्ल जुजुपिं विद्वान खः धकाः स्पष्ट याः।

लिधँसा

पाण्डुलिपि

खलकसन्दुलि– (थ्यासफू) धनवज्र वज्राचार्यया संकलनय् च्वंगु पार्थिवेन्द्र मल्लया राज्याभिषेकया बारे, नापं नृपेन्द्र मल्लया बारे उल्लेख यानातःगु दु ।

'धरःपौ'– राष्ट्रिय अभिलेखालय् दुनेच्वंगु, लगत नम्बर २२५५ चौंथोगु हरिताल दुगु भ्वंयागु खः । थुकी जम्मा पृ. १८९ प्रकीर्णया रूपय् दुगु, च्वमि मदुगु सफू खः ।

'साहेबज्यू चौतरीहरूको विवाह'– थ्व 'नेपाल तथा एशियाली अनुसन्धान केन्द्र' पुस्तकालय ल्याः ४३६/२२ दुयु भ्वँतय् च्वयातःगु खः ।

प्रकाशित सफू

Chattopadhaya K.P. 1980 **'An Essay on the History of Newar Culture'** Kath, Educational Enterprises.

Nepali, Gopal Singh, 1965 **The Newars**: Bombay, United Asia.

Regmi D. R. 1966 **Medieval Nepal Part II**: Calcutta, Firma K. L. Mukhopadhaya

Regmi, D. R. 1966 **Medieval Nepal Part III:** Calcutta, Firma K. L. Mukhopadhaya.

Regmi, D. R. 1966 **Medieval Nepal Part IV:** Patna, The Author.

Sangaji, S. 1983 **Dictionary Urdu - English:** New Delhi, Asian Educational Services.

Turner, Ralph Lilley. 1980 **A comparative and Etymological Dictionary of Nepali Language:** Hyderabad, Allied Publishers Private Limited Reprint.

खनाल, मोहनप्रसाद २०३० **मध्यकालीन अभिलेख** । काठमाडौं ।

खत्री, प्रेमकुमार वि. सं. २०३६ **नेपाली समाज र संस्कृति** । काठमाडौं, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

जोशी, पन्नाप्रसाद ने. सं. १०७६ **संक्षिप्त नेपालभाषा शब्दकोश** । काठमाडौं, थःहे ।

ज्ञवाली, सूर्य विक्रम वि. सं. २०२९ **नेपाल उपत्यकाको मध्यकालीन इतिहास** । काठमाडौं, रायल नेपाल एकेडेमी ।

तिवारी, भीमनिधि वि. सं. २०२८ **महाराज भूपतीन्द्र** । (नाटक), काठमाडौं, तिवारी साहित्य समिति ।

तेवारी, रामजी व मेपि (सं) वि.सं. २०१९ **अभिलेख संग्रह** । काठमाडौं, इतिहास संशोधन मण्डल ।

नेपाली, टंकमणि र अरू नेपालीभाषामा प्रयुक्त अरबेली र फारसेली
वि. सं. २०३७ आगन्तुक शब्दहरूको अध्ययन (अप्रकाशित) लघु अनुसन्धान परियोजना प्रतिवेदन, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

वज्राचार्य, चुन्दा मल्लकालीन ऐतिहासिक सामग्री धर.पौ:
वि. सं. २०४१ (अप्रकाशित) नेपाल एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, कीर्तिपुर ।

वज्राचार्य, धनवज्र "मल्लकालीन नेपाल" नेपाल परिचय ।
वि. सं. २०३२ काठमाडौं, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, पृ. ७०–१२० ।

वैद्य, जनकलाल राष्ट्रिय अभिलेखालयस्थित नेपालभाषा अभि-
वि. सं. २०३५ लेखको वर्णात्मक सन्दर्भ सूची (अप्रकाशित)

मल्ल, कमलप्रकाश सिंक:मिया स्वाने । ये॑, नेपालभाषा परिषद् ।
ने. सं. १०९८

राजवंशी, शंकरमान ऐतिहासिक कुण्डली । काठमाडौं, श्री ५ को
वि. सं. २०३३ सरकार, शि॰ मं. पुरातत्व विभाग, राष्ट्रिय अभिलेखालय ।

शर्मा, बालचन्द्र नेपाली शब्दकोश । काठमाडौं, रायल नेपाल
वि. सं. २०१९ एकेडेमी ।

'हृदय', चित्तधर नेपालभाषा साहित्यया जात: । कान्तिपुर,
ने. सं. १०९१ नेपालभाषा परिषद् ।

पत्र–पत्रिका

Hale, Austin and Iswarananda Shresthacharya
Dec. 1973 'Is Newari a classifier Language?

Contributions to Nepalese Studies Vol. I, No. 1, pp 1–21

Malla, Kamal P. 1981 Linguistic Archaeology of the Nepal valley: A Preliminary Report, **Kailash** VIII ½ pp. 5–23.

Malla, Kamal P. Dec. 1982/ June 1983 River– Names of the Nepal Valley: A study in cultural Annexation **Contributions to Nepalese Studies** Vol 10, No. 1, PP 57–68.

तमोट, काशीनाथ ने. सं. १०९९ 'नेपालभाषा वास्तुकला– खँग्व पुचः, यें', जः ६, पौ १५६–१६२

पौडेल, भोलानाथ वि. सं. २०२१ 'जितामित्र मल्ल', **पूर्णिमा** वर्ष १, अंक १, पृ. २०–२५

वि. सं. २०२१ 'जितामित्र मल्लका कृतिहरू' **पूर्णिमा** वर्ष १, अंक २, पृ. ११–२०

वि. सं. २०२१ 'भक्तपुरको राजकुलो', **पूर्णिमा** वर्ष १, अंक ४, पृ. ४४–४९

वि. सं. २०२३ 'भूपतीन्द्र मल्ल' **पूर्णिमा** वर्ष ३ अंक १ पृ. २३–२९

वि. सं. २०२३ 'भूपतीन्द्र मल्लका कृतिहरू' **पूर्णिमा** वर्ष ३ अंक २. पृ २२–३०

बज्राचार्य, गौतमवज्र वि. सं. २०२१ 'नेवारी भाषामा फारसी, अरवी आदि मुसलमानी भाषाको प्रभाव' **पूर्णिमा** वर्ष १ अंक १ पृ. ३३–४१

वज्राचार्य, गौतमवज्र वि. सं. २०२३ — 'अप्रकाशित थ्यासफू', पूर्णिमा वर्ष ३ अंक ४, पृ. २२–३९

वि. सं. २०२४ — 'थ्यासफूको ऐतिहासिक व्याख्या', पूर्णिमा वर्ष ४ अंक १, पृ. १५–२५

वि. सं. २०२४ — 'थ्यासफूको ऐतिहासिक व्याख्या', पूर्णिमा वर्ष ४ अंक ४, पृ ३७२–८२

वज्राचार्य, चुन्दा ने. सं. ११०२ — 'नसात्वँसा रितिथिती ख्यीगु जातिय विभाजन' ग्वयस्वां ल्या: १ अंक १, पौ २०–३२

ने. सं. ११०३ — 'बौद्धमार्गीय नेवा:तय् इहिपा: प्रथाय् सँ प्याकेगु रीति' यल, कुलां ल्या: ७ पौ ५५–६२

वज्राचार्य, धनवज्र वि. सं. २०२१ — 'मल्लकालमा देश रक्षाको व्यवस्था र त्यसप्रति प्रजाको कर्तव्य' पूर्णिमा वर्ष १ अंक २, पृ २०–३३

वि. सं. २०२३ — 'योगनरेन्द्र मल्लको राज्याभिषेक' पूर्णिमा वर्ष ३ अंक १, पृ. १७–२२

वि. सं. २०२६ — 'साहित्य, संगीत र कलाको अभिवृद्धिमा राजकीय विवाहोत्सवको प्रभाव' गोरखापत्र (शुभ–विवाहोत्सवांक) १६ फाल्गुण

वैद्य, जनकलाल ई. सं. १९८४ — 'नेपालको पुरातात्विक अभिलेखमा नेपालभाषाको स्थान– एक अध्ययन', ROLAMBA Jan–March Vol. 4, No. 1 PP. 13–22

ई. सं. १९८० — 'नेपालभाषा इतिहास अध्ययनका आधार सामग्री' ROLAMBA April–June, Vol. 4, No. 2, PP. 10–14.

मल्ल, कमलप्रकाश 'मध्यकालया अभिलेखय् नेपालभाषा', **खेलुइता:**
ने. सं. ११०२ स्वंगूगु ने. सं. ११०२, पौ ३–१५

'यात्री', पुर्णप्रकाश नेपाली 'कर्णाली प्रदेशको मध्यकालीन इतिहासमा छत्तीसकर' Contribution to Nepalese Studies Vol. 10, No. 1 and 2, PP. 81–94.

राजवंशी, शंकरमान 'महीन्द्र सिंह (भास्कर मल्ल)को ताम्रपत्र र
वि. सं. २०२१ त्यसको ऐतिहासिक व्याख्या', **पूर्णिमा** वर्ष १ अंक २, पृ. ५५–६०

वि. सं. २०२४ 'भक्तपुरका मल्ल राजासंग सम्बन्ध राख्ने धर:पौ (लगत)', **पूर्णिमा** वर्ष ४ अंक १

वि. सं. २०२४ भक्तपुरका मल्ल राजासंग सम्बन्ध राख्ने धर:पौ (लगत) का केही ऐतिहासिक सारांश' **पूर्णिमा** बर्ष ४ अंक ४, पृ ३६५–७१

